

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ARAKESİTLER ÜZERİNDEN SINIR VE ARAYÜZ KAVRAMLARININ
KENTSEL VE MİMARİ ÖGELERLE İRDELENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İkbal Elif DİRİK**

Anabilim Dalı : Mimarlık

Programı : Mimari Tasarım

EYLÜL 2009

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ARAKESİTLER ÜZERİNDEN SINIR VE ARAYÜZ KAVRAMLARININ
KENTSEL VE MİMARİ ÖGELERLERLE İRDELENMESİ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
İkbal Elif DİRİK
(502071029)**

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 02 Eylül 2009

Tezin Savunulduğu Tarih : 15 Eylül 2009

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Hülya ARI (İTÜ)

Diğer Jüri Üyeleri : Prof. Dr. Handan TÜRKOĞLU (İTÜ)

Prof. Dr. Arzu ERDEM (İTÜ)

EYLÜL 2009

ÖNSÖZ

Gerek lisans gerekse yüksek lisans öğrenimim boyunca, verdiği emek ve desteklerden ötürü tez danışmanım Sayın Yrd. Doç. Dr. Hülya Arı'ya; hayatımın her döneminde olduğu gibi tez çalışmalarım boyunca da hep yanımda olan, bana güvenerek beni destekleyen annem A. Feray Dirik ve babam H.Kazım Dirik'e; askerdeyken bile ilgisini benden esirgemeyen ağabeyim Bora Dirik'e; en sıkışık zamanlarında bile bana yardım etmek için vakit ayırabilen sevdiklerime sonsuz teşekkür ediyorum.

Eylül 2009

İkbal Elif Dirik
Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	xi
SUMMARY	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Amaç	1
1.2 Yöntem	2
2. METROPOLÜN DÖNÜŞÜMÜ VE ALT KENTLEŞME.....	5
2.1 Alt Kentleşme Modelleri.....	5
2.2 Statü Sembolü Olarak Alt Kent Olgusu	7
2.3 Alt Kentlerde Yaşanan Kentsellik ve Arakesit Kavramı	9
3. ARAKESİT- ARAYÜZ-SINIR KAVRAMLARI.....	13
3.1 Arakesitin Tanımlanması	13
3.1.1 Çalışma Kapsamında Kesişim	14
3.1.2 Arakesit- Arayüz-Sınır İlişkisi	16
3.2 Arayüzün Tanımlanması	17
3.2.1 Biliş Biliminde Arayüz	17
3.2.2 Tasarım Ürünü Olarak Arayüz	19
3.2.3 Mimari Tasarım Ürünü Olarak Arayüz.....	21
3.3 Sınırın Tanımlanması.....	24
3.3.1 Arakesitin Sınırlaşması	25
3.3.2 Kullanıcı- Sınır Oluşturma İlişkisi	26
3.4 Arakesitte Kesişim Sürecinin Bileşenleri	27
3.4.1 Etkileşimin Tanımlanması	27
3.4.2 İletişimin Tanımlanması	28
3.4.3 Katılımcı ve Kullanımcı Tanımlamaları	30
3.4.3.1 Kullanıcı	30
3.4.3.2 Katılımcı	33
3.4.3.3 Çalışma Kapsamında Kullanıcı Sınıflarına Yaklaşım	34
4. ARAYÜZ VE SINIR OLGULARININ ÜMRANIYE TEPEÜSTÜ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İRDELENMESİ	37
4.1 Çalışma Alanının Tanıtılması.....	37
4.1.1 Ümraniye Genelindeki ve Tepeüstü Bölgesindeki Oluşumlar	38
4.1.2 Çakmak ve Tepeüstü Mahallerindeki Oluşumlar	39
4.1.3 Yaşam Alanları Üzerinden Yapılacak Analizin Çerçevesi	41
4.2 Tepeüstü'nde Arakesitte Gerçekleşen İletişim Biçimleri	43
4.2.1 Tepeüstü ve Çakmak Mahallerindeki Alt Kentleşmeler.....	43
4.2.2 Tepeüstü ve Çakmak Mahallerinde Sınır Örneklerinin İrdelenmesi	45
4.2.2.1 Giriş Kapıları	45
4.2.2.2 Cepheler ve Donatılar	55
4.2.2.3 Cepheler	58
4.2.3 Sınır Örnekleri Üzerinden Ürün Ölçeğinde Yapılan Okumalar	61

4.3 Tepeüstü Arakesitinde Arayüz Örneği Olarak Meydan AVM'nin Analizi.....	63
4.3.1 Arakesitlerde Arayüz Oluşturma Potansiyelinin Sosyalleşme İhtiyacı ile İlişkisi.....	63
4.3.2 Meydan AVM Arayüzünde Gerçekleşen Etkileşim Biçimleri	64
4.3.2.1 Aynı mekânın kullanıcısı olmak	65
4.3.2.2 Ortak eylem içerisinde olmak	67
5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA.....	71
KAYNAKLAR.....	75

ÇİZELGE LİSTESİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 3.1 : Arayüzün üstlendiği rol ve girdi-çıkı ilişkilerinin örneklendiği tablo (Mitchell ve McCullough).....	23
Çizelge 4.1 : Ümraniye İlçesinin Mahalle Bazında Nüfusları (URL 1)	44

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 : Ragin'in Sosyal Araştırma Modeli	2
Şekil 3.1 : Arakesitte karşılaşma sürecinin iki yönle olması	16
Şekil 3.2 : Kullanıcı Arayüzünün Biliş Biliminde Tariflenen Çalışma Prensibi (Mitchell ve McCullough, 1994)	19
Şekil 3.3 : Biliş bilimde tanımlanan kullanıcı arayüzünün çalışma prensibi	22
Şekil 3.4 : Kullanıcı arayüzünün çalışma prensibinin metropolde modellenmesi. ...	22
Şekil 3.5 : Rol-girdi-çıktı tablosu Mitchell ve McCullough (1995)'dan uyarlanmıştır	23
Şekil 4.1 : Tepeüstü Bölgesinde ön plana çıkan yapılaşmalar	38
Şekil 4.2 : Ümraniye Mahalle Haritası (URL4)	40
Şekil 4.3 : Tepeüstü Bölgesin'deki alt kent tiplerinin birbiri ile ilişkisi	41
Şekil 4.4 : Sınır- Kullanıcı - Sistem Etkileşimi	42
Şekil 4.5 : Tepeüstü Mahallesi'nden giriş kapısı örnekleri	46
Şekil 4.6 : Tepeüstü Mahallesi'ndeki anlık çözümlere bir örnek	47
Şekil 4.7 : Anlık çözümlerin cephede katmanlaşması	48
Şekil 4.8 : Giriş önünün sosyalleşme alanı olarak kullanımına bir örnek	48
Şekil 4.9 : Tepeüstü Mahallesi'nde sokakla bağlantı kuran giriş kapısı örnekleri....	49
Şekil 4.10 : Cephede katmanlaşma ve sürekli değişim	50
Şekil 4.11 : Tepeüstü Mahallesi'ndeki bir yenileme örneği	51
Şekil 4.12 : Giriş kapısının kişiselleştirilmesi	51
Şekil 4.13 : Girişlerdeki ortak kademelendirme özelliğini gösteren örnekler	52
Şekil 4.14 : Ürünlerin imajlaşması	53
Şekil 4.15 : İki farklı alt kentleşmede de sınırın korunduğunu gösteren örnekler	54
Şekil 4.16 : Donatılar	55
Şekil 4.17 : Yaslanma ve sınırların birbirine karışmasını gösteren örnekler	56
Şekil 4.18 : Donatıların konut dışına taşıdığını gösteren örnekler	57
Şekil 4.19 : Sembolik çamaşır asma mekânlarına örnekler	58
Şekil 4.20 : Farklı alt kentleşmelerin yan yana gelmeleri ile oluşan ayrışma örneği	58
Şekil 4.21 : Katmanlaşan ve dönüşen cephelere örnek	59
Şekil 4.22 : Katmanlaşan ve dönüşen cephelere örnek	60
Şekil 4.23 : Farklı altkentleşme modellerinin karşılaşma alanından örnekler	60
Şekil 4.24 : Sınırlar ve iletilen mesajlar	61
Şekil 4.25 : Meydan AVM'den bir görünüm	65
Şekil 4.26 : Meydan AVM'den görünümler	66
Şekil 4.27 : Meydan AVM'den bir görünüm	66
Şekil 4.28 : Meydan AVM'deki donatılara örnekler	67
Şekil 4.29 : Meydan AVM'de açık alanlarda bulunan donatılar	67
Şekil 4.30 : Meydan AVM'nin genel görünümü (URL-10)	68
Şekil 4.31 : Etkileşim biçimi- Arayüz Matrisi	69

ARAKESİTLER ÜZERİNDEN SINIR VE ARAYÜZ KAVRAMLARININ KENTSEL VE MİMARİ ÖĞELERLE İRDELENMESİ

ÖZET

Metropolün dönüşüm süreçleri mimari kimliği ve sosyal yaşantıyı değiştirmekte; söz konusu değişimler ise günlük yaşam pratikleri üzerinden algılanabilmektedir. Tüketim modellerinin yeniden şekillenmesi ile sınıflar arası farklar belirginleşmekte, söz konusu farklılıklar tüketilen ürünlerle somutlaştırılmak istenmektedir. Mimari tasarım ürünleri de statü farklılıklarının somutlaştırılmasında tüketilen ürünler arasında yer almaktadır. Mimari ürünler metropoldeki dönüşüm süreçlerine cevap vermek adına dönüşürken, üst ölçekte gerçekleşen dönüşümlerin analiz edilebilmesi için mimari tasarım alanına başka bilimlerden kavramlar aktarılmaktadır. Arakesit, arayüz ve sınır kavramları; metropolün küresel ölçekte dönüşümlerinin günlük yaşantıya ve mimari ürünlere etkisinin irdelenmesinde, sıklıkla başvurulan terimlerdenidir. Bu sebepten ötürü arakesit, arayüz ve sınır kavramlarının mimari tasarım alanı çerçevesinde yeniden tanımlanması; terimlerdeki yanlış kullanımların ve anlam kaymalarının önlenmesi bakımından önemsenmektedir.

Tez çalışmasının hipotetik yaklaşımı iki temel kabulden oluşmaktadır. Hipotezdeki temel kabullerden biri; metropolün içerdği farklı biçimleniş, kurgu ve üretim süreçlerine sahip mimari ürünlerin ve bunların kullanıcılarının, kesişim alanların arakesit olduğudur. Diğer bir kabul ise; mekânda ve sosyal yaşantıda görülen ayrışmanın, arakesitlerin sınır ya da arayüz olma potansiyellerinin irdelenmesi ile ürün ölçeğinde değerlendirilebileceğidir.

Çalışmanın ikinci bölümünde metropolün dönüşüm sürecinde farklı kullanıcı gruplarına hitap eden alt kentleşme modelleri ortaya konmaktadır. Üçüncü bölümde ise; arakesit, sınır ve arayüz kavramlarının mimari tasarım alanında tanımları yapılarak, arakesitteki kesişim sürecinin bileşenleri olan etkileşim, iletişim ve kullanıcı/katılımcı kavramları irdelenmektedir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise; arakesit, sınır ve arayüzler alan çalışmasının yapıldığı bölgedeki mimari öğeler üzerinden irdelenmektedir.

Sonuç olarak farklı morfolojilerdeki alt kentlerin ve kullanıcılarının karşılaştığı arakesitlerde kesişim süreçlerinin arakesit, arayüz ve sınır kavramlarının tanımlanması aracılığıyla irdelenmesi; bir geri bildirim mekanizması olarak kullanılarak; mimari öğelerin söz konusu kesişim süreçlerini ne şekilde etkilediği, kullanıcı gruplarının etkileşime geçmelerinde ya da birbirlerinden ayrışmalarında ne şekilde etkili olduğu gözlemlenebilecektir.

EXPLICATING THE NOTIONS OF BORDER AND INTERFACE WITH URBAN AND ARCHITECTURAL ELEMENTS BY ANALIZING THE INTERSECTIONS

SUMMARY

Transformation process of metropolis is changing the architectural identity and social life and these changes can be perceived through daily life practices. With restructuring of the consumption models, class differences are getting more distinctive and these differences are desired to be embodied. Architectural design as a product has become the products consumed in the aim of this embodiment. While the products of architectural design are transforming according to the transformation at the global scale; new terms are transmitted into science of architectural design in order to analyze the transformation phases. Therefore; it is aimed to define the notions of intersection, interface and border in the context of architectural design to prevent the misuse of the terms.

Because of the scarcity of the residential territory and houses in metropolis, different user groups try to find an alternative in the same region of the metropolis. Consequently, suburbs that address user groups from different classes can be observed next to each other in the same region of the metropolis. The areas of this encounter are defined as intersection and are desired to be explicated over various crossing processes in intersections with different attributes realized in intersections in the context of transformation and product. Hypothetical approach of the thesis consists of two basic assumptions. One of the assumptions in the hypothesis is that areas in metropolis where architectural products with different morphologies and the users of those products come across are intersections. The other basic assumption is that dissociation observed in areas and social life can be evaluated at product scale through explications of potentials of intersections' potential to transform into borders or interfaces.

In the second section of the study, different suburb models will be examined which are produced during the transformation process of metropolis, in order to satisfy verifying user groups' needs. After the defining the notions of intersection, border and interface in the context of architectural design; the items of intersection process (user, communication and interaction) will be determined in the third chapter. In the fourth part, the examples of intersection, interface and border will be given form the case study area.

In conclusion; explicating the intersection area of suburbs with different morphologies, can be used as a feed-back mechanism which will help to examine how architectural products affect the intersection process and interaction or dissociation of different user groups of those architectural products.

1. GİRİŞ

1.1 Amaç

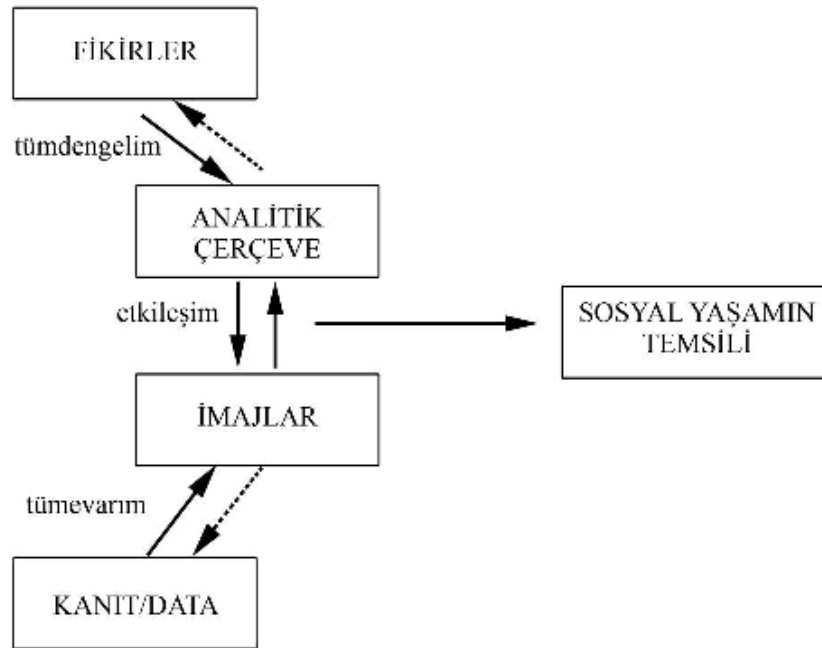
Metropoliten kentte küresel, ekonomik, politik, kültürel etmenlerden ötürü gerçekleşen dönüşümler, günlük yaşam pratikleri üzerinden algılanmaktadır. Metropoldeki dönüşüm süreçlerine her sınıf aynı düzeyde uyum gösterememekte; dolayısıyla sınıflar arası farklar belirginleşmektedir. Söz konusu farklar tüketim modellerine de yansımakta; dönüşüme uyum sağlayabilen sınıflar, küresel ekonominin şekillendirdiği tüketim modelleri üzerinden toplumsal statülerini pekiştirmektedirler. Statü farklılıklarının tüketim modelleriyle somutlaştırılması, sınıflar arası farklılıkların ayrışma boyutuna taşınmasına yol açmaktadır. Söz konusu ayrışma mekâna da yansımakta, metropoliten kentin mimari bütünlüğü zedelenmektedir. Metropolün heterojen kimliğinin mimaride ve sosyal yaşantıda gözlemlenebileceği alanların analizi, farklılıkların mekânı ve toplumun sosyal yapısını ne şekilde biçimlendirdiği ile ilgili bilgi edinilmesinde yol gösterici olacaktır. Bu doğrultuda çalışma kapsamında, farklı morfolojilere sahip mimari ürünlerin ve bunların kullanıcılarının kesiştiği alanlar olan “arakesitler” irdelenecektir.

Arakesitler çalışma kapsamında mimari tasarım kapsamında yeniden tariflenmekte; farklı mimari biçimlenişe, kurguya sahip, farklı üretim süreçlerinden geçen mimari ürünlerin ve bunların kullanıcılarının kesişim alanları olarak değerlendirilmektedir. Arakesit olarak değerlendirilen karşılaşma alanlarındaki iletişim ve etkileşim süreçleri ise; arakesitlerde kesişim süreçleri çerçevesinde incelenirken, kesişimin niteliğinin metropolün dönüşüm süreçlerine ne şekilde etkidiği ve söz konusu dönüşümden ne şekilde etkilendiği analiz edilmek istenmektedir. Arakesitlerde gerçekleşen kesişim süreçleri ve arakesit öğeleri irdelenerek; metropolün “mimari kimliğinin ve sosyal yaşantısının”, içinde bulunan dönüşüm sürecinden nasıl etkilendiği sorusuna cevap aranmaktadır. Arakesitlerin kesişimin niteliğine göre; sınır ve arayüze dönüşme potansiyellerine bakılarak, metropoldeki dönüşüm

süreçlerinin ürün ölçeğinde irdelenmesi istenmektedir. Ürün ölçeğinde yapılacak analizler, üst ölçekte gerçekleşen dönüşümlerin, günlük yaşam pratiklerine ne şekilde yansıdığının incelenmesinde yardımcı olması açısından önemsenmektedir. Bu doğrultuda, metropolün farklı morfolojilerdeki mimari ürünlerinin ve bunların kullanıcılarının kesişme biçimleri, Ümraniye Tepeüstü Bölgesinde yapılan alan çalışması kapsamında ele alınacaktır. Çalışma alanı olarak bu bölgenin seçilme nedeni ise; metropolün dönüşüm süreçlerinin etki alanı içerisindeki, dinamik bir bölge olması ve bu bölgede, farklı mimari biçimlenişlerdeki alt kentleşme tiplerinin yan yana gelmesi sonucu, mekânda ve sosyal yaşantıda farklılaşmanın ve ayrışmanın gerçekleşiyor olmasıdır.

1.2 Yöntem

Çalışmada, sosyal bilimlerde uygulanan temel araştırma modeli, yöntem olarak tercih edilmiştir. Ragin'in (1994) şematize ettiği bu model; fikirler (ideas), analitik çerçeve (analytic frame), imajlar (images) ve kanıtlar/veriler (evidences) olmak üzere dört aşamadan oluştuğunu belirtir ve bunların ilişkilerini Şekil 1-1'deki bir şemada anlatır.

Şekil 1.1 : Ragin'in Sosyal Araştırma Modeli

Fikirler kısmı teorinin oluşturulmasını içerir. Teorinin konu alanının içerdiği fenomenler, konunun ele alınış biçimi ile bir mantık bütünlüğü sağlanacak şekilde düzenlenir, konunun sınırları belirlenir. Bu da analitik çerçeveleme olarak isimlendirilir. Araştırmanın bu kısmı tümdengelim yaklaşımı ile kurgulanmaktadır. Modelin veri ve imaj bölümleri ise; tümevarım yaklaşımı ile ele alınmaktadır. Çalışma alanından elde edilen verilerden yola çıkılarak konu ile ilgili bir imaj oluşturulur. İmaj olarak isimlendirilen kavram, çalışma alanında yapılan araştırmalarla elde edilen veriler ışığında durumu örnekleyen bir projeksiyon elde etmektir.

Tez çalışmasının hipotetik yaklaşımı iki temel kabulden oluşmaktadır. Hipotezdeki temel kabullerden biri; metropolün içerdiği farklı biçimleniş, kurgu ve üretim süreçlerine sahip mimari ürünlerin ve bunların kullanıcılarının, kesişim alanların arakesit olduğudur. Diğer bir kabul ise; mekânda ve sosyal yaşantıda görülen ayrışmanın, arakesitlerin sınır ya da arayüz olma potansiyellerinin irdelenmesi ile ürün ölçeğinde değerlendirilebileceğidir. Söz konusu hipotez; fikir (teori), analitik çerçeve, imaj, kanıt bölümlerinden oluşan model ile ele alınırken, yöntemin teori kısmında arakesitin tanımı yapılmaktadır. Analitik çerçeve bölümünde ise; hipotetik yaklaşım doğrultusunda, mekânlar arakesit olma özelliklerine göre sınıflandırılması yapılmaktadır. Yine bu bölümde arakesitteki kesişim biçimleri, arakesitlerin içerdiği mimari öğelerin, arayüz ya da sınır olma niteliklerine göre analizi yapılmaktadır. Araştırmanın veri ve imaj kısmında ise alan çalışması yapılmakta ve hipotezde bahsedilen kesişme biçimlerinin gözlemlenebileceği bir alan seçilmektedir. Mimari ürünlerdeki ayrışmalar ve ayrışan mekânlarda şekillenen yaşam biçimlerindeki farklılaşmalar; alan çalışmasının yapıldığı bölgeden elde edilen veriler ışığında değerlendirilmektedir. Arakesitlerin sınırlaşması ve arayüzleşmesini örnekleyen mimari ürünler ile ilgili, çalışma alanından elde edilen veriler, yöntemin imajlar kısmında incelenmektedir.

Yukarıda açıklanan yöntem çerçevesinde, çalışmanın ilk bölümünde; metropolde gerçekleşen dönüşümler sonucu ortaya çıkan, farklı mimari biçimlenişlere sahip alt kentleşme tipleri irdelenecektir. Daha sonra ise; arakesit, sınır, arayüz kavramları farklılaşan alt kent tiplerinin ve bunların kullanıcılarının kesişme biçimleri üzerinden tariflenecektir. Alan çalışmasından elde edilen verilerin sunulduğu son bölümde ise; mimari tasarım alanında yeniden tanımlanmış olan arayüz ve sınır kavramlarının

ürün ölçeğinde örnekleri değerlendirilecektir. Böylelikle arakesit üzerinden yapılmış olan arayüz ve sınır tanımları, alan çalışmasından örneklerle somutlaştırılarak; metropolün dönüşüm süreçlerinin gündelik yaşantıya, sosyal yapıya ve mimari bütünlüğe nasıl etki ettiği, ürün ölçeğinde irdelenmiş olacaktır.

2. METROPOLÜN DÖNÜŞÜMÜ VE ALT KENTLEŞME

2.1 Alt Kentleşme Modelleri

Küreselleşme hareketinin bir sonucu olarak üretim ve tüketim modellerinde değişimler olmakta, bu durum da toplumsal ekonomik sınıflardaki farklılıkların artması sonucunu doğurmaktadır. ”Yeni küresel kent” toplumdaki ekonomik sınıf farklarının değişen taleplerine cevap verecek şekilde yeniden yapılanmaktadır (Sassen, 1996). Kentlerin yeniden yapılanmasının farklı örnekleri bulunmakta, Smith (1996) ise bunları; içinde banliyöleşme ve tüketim biçimlerindeki değişimlerin de olduğu, beş başlıkta sınıflamaktadır. Çalışma kapsamında İstanbul metropolünün yeniden yapılanmasına etkide bulunan banliyö, yani alt kent olgusuna değinilirken; farklı tüketim ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan farklı alt kent tiplerine ve bunların karşılaştığı alanlara odaklanılacaktır.

Banliyö başlığı altında; İngilizce “*suburb*” yani alt kent olarak isimlendirilen alanlardan bahsedilmektedir. Alt kent (*suburb*) teriminin dünya genelinde çağrıştırdığı anlam, kentin çeperlerinde orta-gelirli sınıfların ikamet ettiği yerleşimler olsa da; bu terimin içeriği bulunduğu sistemin (metropolün) koşullarına göre yeniden gözden geçirilmelidir. Kurtuluş (2005), üst-orta ve üst sınıflara yönelik inşa edilen, alt sınıfları dışlayan kapalı konut sitelerini, alt kentleşmenin farklı bir boyutu olarak değerlendirmektedir. Metropoliten kentin, merkezin uzağında olan eski sayfiye alanlarında; arazi ve konut yetersizliği sebebi ile kentsel yeniden yapılanma sürecinde, apartman tipi yerleşimler oluşmuştur. Kıray (1982) apartmanlaşan sayfiye alanlarını, orta-sınıf altkentleşmeleri olarak nitelemektedir. 1980’lerden sonraki dönemde; Türkiye’de hem orta gelir sınıfına yönelik alt kentleşme tipleri, hem de yükselen sınıflara seçkinlik kazandıran kapalı konut siteleri tipindeki alt kentleşme modelleri eş zamanlı olarak görülmüştür (Kurtuluş, 2005).

Göçen grupların konut sorunlarına resmi yollarla bir çözüm bulunamaması, başka bir altkentleşme modeli olan gecekondu alanlarının oluşmasına yol açmıştır. Gecekondu

“imar ve yapı yasaların aykırı olarak yapılmış, düşük ölçünlü, sağlık koşulları elverişsiz, dar ve kalabalık yapılar” olarak tanımlanmaktadır (Keleş, 2006). Söz konusu yapı tipolojisinin bir aradılığı ile meydana gelen gecekondu mahalleleri, kent çeperlerine yerleşerek bu alanlarda yasa dışı olarak ikamet edilmekte; böylelikle metropolde yeni bir alt kent tipi ortaya çıkmaktadır. Kente göç eden kırsal kökenli nüfus, kentin dış sınırının bitişiğinde düşük kalitede yerleşim birimleri üreterek konut sıkıntısına çözüm bulmakta ve gecekondu alanları olarak adlandırılan bu yerler tam bir altkent modeli oluşturmaktadır (Kıray, 1982).

Metropolitan kentin çeperleri; gecekondu mahalleleri olarak da isimlendirilen kayıt dışı yerleşimler ile merkezden çepere kayma eğilimindeki üst-gelir grubuna yönelik üretilen kapalı site yerleşimlerinin yan yana geldiği alanlar olmuşlardır. Çeperlerin, farklı altkentleşme yerleşimleri için tercih edilmesinde farklı etmenler bulunmaktadır. Üst gelir grubuna yönelik olarak üretilen lüks kapalı siteler “yeşil alan, temiz hava, geniş arazi” koşulları merkezde sağlanamadığı için çeperlerde inşa edilmektedir (Özden, 2008). Kente yeni göç eden ve geliri düşük olan grupların çeperlere yönelme nedeni ise arazi değerlerinin düşük olmasıdır; ancak lüks kapalı siteler bulundukları yerleşim alanında arazi değerlerinin yükselmesine yol açmaktadır. Bunun nedeni ise; bu tür kapalı sitelerde yaşamının toplumda bir statü sembolü olarak görülmesidir. Özden (2008), lüks konutların yerleştikleri alana prestij kazandırdıklarını, mekân kullanımına alternatifler üreterek metropoliten kente bu anlamda katkı sağladıklarını belirtmektedir. Arazi değerlerinin bu şekilde yükselmesi, aynı yerleşimde yan yana gelen gecekondu alanlarının varlığını tehdit eden bir unsur olmaktadır. Arazilerin değerlendirilmesi, gecekondu alanlarının belediyeler tarafından görmezden gelinmesini önlemektedir. Böylelikle gecekondu alanları için bir süreç başlamış olur. Gecekondu direniş güçlerine ve seçimlerde sağlayacakları oy oranlarına göre ya yıkılma tehdidi altında kalmakta ya da kayıt dışı olma durumlarına çeşitli aflarla çözüm bulunmaktadır.

Merkezden çepere doğru olan bu hareketlilik ve alt- gelir grubunun kayıt dışı olarak yerleştiği alanlara üst gelir- grubunun ikamet edeceği yerleşimlerin taşınması bir tür soylulaştırma hareketi olarak değerlendirilebilir. Bu tür süreçler sonucunda kültür, yaşam biçimi veya en azından tüketici tercihleri ve sınıf ilişkileri gibi ayrımlarla bölünmüş olan kişileri bir araya getirmektedir (Savage ve Warde, 1993). Metropolün çeperinde farklı alt kentlerin biraradılığı, bu altkentlerin hedef kullanıcısı olan

kişilerin ve grupların karşılaşmalarını, aynı mekânda (metropolün çeperinde) buluşmalarını sağlamaktadır. Bu bir aradalık, sınıflar arasındaki farklılık arttıkça mekânın ayrışmasına yol açmaktadır.

Ayrıcalıklı bir statüye kavuşmak için kapalı siteleri tercih edenlerin genel eğilimi; diğerlerini görmezden gelme ve soyutlanmış alan içerisinde yaşamak şeklinde olmaktadır. 1990'lı yılların üst sınıf konut projelerinde kentin olumsuzluklarından arınmış, korunaklı mekânlar yaratılarak toplumsal gruplar fiziksel olarak birbirinden ayrılmakta ve içe kapalı bir dünya oluşturulmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Söz konusu içe kapalı dünya ile kullanıcılara ayrıcalıklı olma vaadinde bulunmaktadır.

Kayıtdışı alanlarda yaşayanlar için ise; kapalı sitelerin varlığı kendileri için bir tehdit oluşturduğundan hoşnut oldukları bir durum değildir. “Farklı statü ve gelir grupları kendi dışlarındaki toplumsal grupları farklı bir açıdan görme... onlarla farklı ilişki içerisinde bulunma” eğilimindedirler (Güvenç, 1998). Sınıfların ayrışma eğiliminde olup, aynı mekânı paylaşmaları durumunun yaşandığı karşılaşma alanlarındaki kesişim biçimleri, çalışmanın odağını oluşturmaktadır. Formel ve enformelin birlikteliği, farklı alt kentleşme tiplerinin; yani farklı mimari temsillerin ve onların kullanıcıları için etkileşim alanlarının oluşmasıyla sonuçlanmaktadır. Toplumsal statü, yerel kimlikler ve sınıf farklarının vurgulanması, ekonomik ve estetik değerlerin imajlaşarak bir paket haline dönüşmesi söz konusu iletişim süreçleri çerçevesinde ortaya çıkan durumlardır. Söz konusu durumlar, arakesitlerde gerçekleşen kesişim biçimleri çerçevesinde irdelenecektir.

2.2 Statü Sembolü Olarak Alt Kent Olgusu

Kentlerdeki dönüşüm süreçleri homojenlik göstermemekte, farklı alanlardaki farklı toplumsal gruplar, sürecin farklı bir evresine dâhil olmaktadır. Kentlerdeki dönüşüm hızlı bir biçimde gerçekleşse bile, kent içindeki örgütlenmeler bu değişime aynı şekilde uyum sağlayamamaktadırlar (Harvey, 1973). Bu durum sınıflar arasındaki mali ve kültürel kaynak dağılımlarındaki dengesizlikten kaynaklanmaktadır. Ekonomik ve kültürel kaynaklara sahip olan sınıflarda, kentteki dönüşüm süreçlerine uyum sağlama yeteneği bulunmakta; dolayısıyla dönüşüm süreçlerinden faydalanan taraf olmaktadır (Kurtuluş, 2005). Metropoliten kent, küresel etmenler çerçevesinde dönüşürken, yaşanan bu uyum sorunu; sınıflar arasındaki farkın ayrışarak uç noktalara ulaşmasına neden olmaktadır.

Sınıflar arası farklılıkların artması, statü farklarının tüketim pratikleri ile somutlaştırılması eğilimini beraberinde getirmektedir. Küresel tüketim kültürü, farklı sınıfları farklı şekillerde etkilemiştir. Küresel etiket taşıyan ürünlerin, hizmetlerin, kültürel faaliyetlerin tüketimi aracılığıyla, yaşam biçimleri ve toplumsal statü şekillenmekte ve günlük yaşam pratikleri dönüşmektedir. Öncü (2005), aile çevresinde ve eğitim sürecinde edinilen” spor tercihi, müzik zevki” gibi gündelik yaşam döngüsü içerisindeki kültürel pratikleri “sembolik sermaye” olarak değerlendirmekte ve bu pratiklerin farklı toplumsal grupları ayırttığını belirtmektedir. Alt orta sınıflar ellerindeki sembolik sermayelerini korumakta zorlanırken, küresel üretim çevrelerine dâhil olan gruplar sembolik birikimlerini arttırmaktadırlar (Öncü, 2005). Söz konusu sermayenin edinilmesi ve korunabilmesi metropoliten kentteki dönüşüm süreçlerine uyum sağlayabilmek ve küreselliğin getirilerinden faydalanabilmekle ilgilidir.

Toplumdaki farklı sınıfların yerleşim tipi tercihleri, sembolik sermaye örneğinde olduğu gibi statülerin somutlaştırılmasında bir araç olmaktadır. Farklı konut morfolojilerinin ortaya çıkma nedenleri bununla ilintilidir. 1980 öncesinde orta ve üst gelir gruplarının farklılıkları, 1980 sonrasında ayrışma boyutlarına ulaşmıştır. 1980 öncesinde orta ve üst gelir grupları, statü farklarını yaşadıkları konut üzerinden değil, konutun bulunduğu muhit üzerinden ortaya koyarken; 1980 sonrasında sınıflar arası farkların artmasıyla birlikte, yaşama mekânları da statü farkını yansıtacak şekilde ayrılmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001). Eskiden muhit konuta değer katarken, farklılaşmanın artmasıyla birlikte, konut muhite değer katmaya başlamıştır. Konutlar ve bunların dâhil olduğu alt kent yerleşimleri prestij ve ayrıcalığı sembolize eden alanlara dönüşmüşlerdir. Lüks konut sitelerinin metropoliten kentin çeperlerine yerleşerek, buralarda arazilerin değerlerini yükseltmesi bu durumu doğrulayan bir örnektir.

Ekonomik olanaklarını arttıran veya yitiren sınıfların kentsel mekândaki hareketliliği kentlerin coğrafi sınırlarını da yeniden belirlemektedir (Şen, 2005). Metropoliten kentte sınıfların farklılaşan taleplerine cevap verilmeye çalışılırken; talebi karşılayacak genişlikte arazi ve yeterli konut stokunun olmaması sebebiyle merkezden çepere doğru yönelim başlamış ve kentin sınırları da genişlemeye başlamıştır. Farklı alt kent tipleri ve bunların farklı sınıflardan kullanıcıları farklı motivasyonlarla aynı mekânda yan yana gelmektedirler. “Küresel ile yerelin, zengin

ile yoksulun, gökdelenler ile gecekonduların yan yana bulunması, bütün metropollerin karakteristik bir özelliğidir... ve küreselleşmenin bir sonucudur” (Berner, 2005). Metropoliten kent karşıtlıklar doğuran; fakat karşıtlıkları oluşturan kutupların birbirinden beslendiği, birbirini var ettiği bir küresel alan olarak tanımlanabilir.

Küresel-yerel, formel-enformel, kapalı site- gecekondu gibi uçların bir aradalığı metropole çeşitlilik katmaktadır; fakat bu çeşitlilik metropole her zaman olumlu bir biçimde yansımamaktadır. Bu tip karşıtlıklar ve uçlardaki farklılaşmalar mimari temsiller üzerinden somutlaştırılmakta bu durum ise; her zaman çeşitlilik olarak değil bütünlüğün bozulması ve ayrışma olarak metropole yansımaktadır.

2.3 Alt Kentlerde Yaşanan Kentsellik ve Arakesit Kavramı

Kentteki karmaşık ilişkiler ağı, kentin siyasi, askeri, politik, ticari bir güç olarak üstlendiği işlevler ve bunların dönüşümü (Marx, Lefebvre, Harvey gibi) pek çok düşünürün ilgilendiği ve üstüne tezler ürettiği bir alan olmuştur. Kent, kentsellik kavramlarının tanımlanması aracılığıyla kentin dinamik yapısı ve dönüşüm süreçleri değerlendirilmeye çalışılmıştır. David Harvey (1973), Sosyal Adalet ve Şehir isimli kitabında bu konu ile ilgili süregelen tezleri karşılıklı olarak değerlendirmekte ve kendi yaklaşımını bu çerçevede ortaya koymaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, Harvey’nin kentsellik tanımından hareketle; alt kent olgusu üzerinden metropolün dönüşüm süreçlerine dair, ne tür bir okuma yapılabileceği ortaya konmak istenmiştir.

Harvey (1973) kentselliğin “kendi iç dönüşümleri” olan “yarı özerk” bir yapı ya da “toplumsal üretim ilişkileri” gibi daha geniş bir yapının içindeki “ilişkiler kümesi” olarak iki farklı biçimde ele alınabileceğini belirtir. Çalışma kapsamında ikinci yaklaşım benimsenmiştir. Metropoliten kentte, üst ölçekteki dönüşümlerin günlük yaşam pratiklerine üzerinden algılanabilmektedir. Küreselleşmeyle birlikte, sınıflar arası statü sembollerinin tüketim modelleriyle ifade edilmesi ve günlük yaşam pratiklerinin söz konusu tüketim modelleriyle şekillendirilmesi bunun bir örneğidir. Toplumsal sınıfların gerek metropol içerisindeki yerleşimleri gerekse sosyal yaşamdaki hiyerarşik önemleri değişkenlik göstermektedir. Söz konusu değişkenlikler sınıfların farklı uyum kabiliyetlerinden kaynaklanmaktadır. Çalışma kapsamında; metropoliten kentteki ilişkiler ağı, küresel ölçekteki üretim-tüketim ilişkilerinden, ürün-kullanıcı ölçeğine indirilerek değerlendirilmektedir. Bir başka

ifadeyle, Harvey'nin ilişkiler ağı üzerinden tariflediği kentselliğin, mimari ürünler ile nasıl şekillendiği incelenmek istenmektedir.

Metropol büyük ölçekli yapılı bir çevredir ve farklılaşan taleplere doğrultusunda şekillenen alt çevreler içermektedir. Bir önceki bölümde alt kentleşmeler olarak tariflenen yerleşimler söz konusu alt çevrelere örnektir. Farklı alt kentlerin oluşması ve metropoldeki yan yanallığı mimari ve toplumsal bütünlüğü tehdit edecek ayrışmalar doğurabilmektedir. Metropoldeki ayrışma, mekânda ve sosyal yapıda (yaşam biçiminde) ayrışma olarak iki boyutta ele alınacaktır. Bu yaklaşım kent-kentsellik kavramlarının tanımı üzerinden kurgulanmıştır. Harvey (1973) kent-kentsellik kavramlarının, sanayi toplumundaki yaklaşımın tersine, ayrışan kavramlar olduklarını vurgular ve kenti “yapılandırılmış bir biçim” kentselliği ise bir “yaşam tarzı” olarak tarifler. “Yapılandırılmış biçimdeki” farklılaşmalar, ayrışan alt kent modelleri üzerinden analiz edilirken; söz konusu alanlarda mimari temsillerle sunulan kentsellik üzerinden de toplumsal yapıdaki çözümler gözlemlenebilecektir.

Küresel kültürün bir parçası olabilen ve onun dayattığı tüketim modellerini yaşam biçimine yansıtan sınıflar; metropoliten kentte kentselliğin güncel tanımını, yaşam tarzları ile dönüştürürler. Küresel iş kültürünün parçası olabilmek, aynı eğitim ve gelir düzeyinde olmak dışında; “aynı yaşam biçimlerinin paylaşılmasını” da gerektirmektedir (Öncü, 2005). Metropol yaşantısının tüm donatılarından en etkin biçimde yararlanan bu sınıf; eğlence biçiminden, içtiği kahvenin sunulduğu pakete, yaşadığı konuttan, özel alanını sınırlama biçimine kadar çeşitli şekillerde somutlaşan örneklerle, metropoliten yaşantıya dair bir imaj oluşturmaktadır. Öte yandan kırsallık olarak nitelendirilen yerel kültür pratiklerini metropole taşıyan ve kır-kent terimini ortaya çıkaran bir sınıf vardır ki; kentsellik olarak tanımlanan yaşam biçiminin oldukça uzağındadır. İş bulmak için doğduğu yerden metropole göç eden bu kesim, üst gelir grubunun farklılaşan tüketim modellerinin, niteliksiz iş gücü ihtiyacı doğurması sonucu kendini geçindirmenin yolunu bularak, üretimin bir parçası olabilmektedir. Metropole göç yoluyla gelen ve ekonomik durumu iyi olmayan bu kişiler sosyalleşebilmek, daha da önemlisi barınma problemini çözebilmek için yerel bağlantılarını kullanmaktadır. Alt gelir grubundaki kişiler, hem göç esnasında hem de sonrasında “yerleşme, iş bulma ve gündelik sıradan sorunlarını çözebilmek amacıyla aile, akrabalık ve giderek hemşerilik gibi kökene dayalı dayanışma ilişkilerini yaygın olarak kullanmışlardır.” (Erder, 1998). Hemşerilik ve akrabalık

ilişkilerini gibi yerel bağlantılar, kırsal yaşam pratiklerinin metropolün içerdiği diğer yaşam biçimleri arasında erimesini önlemektedir. Böylelikle küresel kültürün bir parçası olabilen sınıflarla, yerel kimliklerini koruyarak, ayakta kalmaya çalışan sınıflar toplum içerisinde ayrışan yaşam biçimlerini tariflerler.

Yaşam biçimlerindeki ayrışma mekândan kopuk gerçekleşmez. Metropolün kullanıcı kimliğindeki heterojenlik, mekânlar üzerinden yaşam biçimlerinin somutlaştırılmasıyla ön plana çıkmaktadır. Alt kentleşme tiplerinin çeşitlenmesi ve mekân içerisinde farklı kullanıcı gruplarının kendi sınırını çizmesi bunun bir sonucudur. Mekândaki ve yaşam biçimlerindeki ayrışmalar birbirleri ile iç içe geçmiş olgulardır; birindeki değişim diğerini de dönüştürmektedir. Mekândaki ayrışmanın gündelik yaşantıyı şekillendirici bir etkisi olduğu söylenebilir. Bu yargıya yapıli çevrenin simgesel kodlarla kültür pratiklerini etkilediği yaklaşımından ulaşılmıştır. Harvey (1973), yapıli çevrede geçen günlük deneyimlerin “yaratılan mekândaki işaret simge ve sinyallerle” yönlendirildiğini; duyarlılık, beğeni, ihtiyaç ve amaçların da bu çerçevede şekillendiğini belirtir. Günlük yaşam döngümüz ve metropoliten kentle kurduğumuz ilişki yapıli çevre üzerinde şekillenmektedir. Ayrışan mekânlardaki ayrışan yaşamların karşılaşması, mekânın bu simgesel dili ve onun üzerinden kurulan iletişimle gerçekleşmektedir. Toplumdaki farklı grupların, yapıli çevre üzerinden mimari temsillerle ilettikleri mesajlar; söz konusu simgesel kodları oluşturmaktadır. Mekândaki bu simgesel boyut aracılığıyla, metropolün üst ölçekte küresel etmenler çerçevesinde gerçekleşen dönüşümü, bireyler ve gruplar tarafından algılanabilir hale gelmektedir.

Metropoldeki ayrışma süreçlerinin mekâna ve sosyal yaşantıya yansımalarının alt kentlerde yaşanan kentsellik üzerinden değerlendirildiği bu bölümde vurgulanmak istenen nokta, ayrışmanın karşılaşmayı daha önemli kıldığıdır. Gruplar farklı motivasyonlara metropolün aynı yönüne doğru bir akış göstermekte, böylelikle karşılaşma mekânlarının oluşmasına yol açmaktadır. Çeperlerde lüks konutların ve gecekondulu mahallelerin yan yana gelmesi buna örnek olarak gösterilebilir. Araştırma kapsamında karşılaşma süreci, farklı mimari biçimleniş, kurgu ve üretim süreçlerine sahip alt kentlerin ve bunların kullanıcılarının, yan yana geldiği alanlar üzerinden ele alınacaktır. Kapalı konut siteleri ve gecekondulu mahalleleri gibi farklı morfolojilerdeki alt kent modellerinin karşılaştığı alanların; mimari tasarım alanında tanımlanarak karakteristik özelliklerinin ortaya konması istenmektedir; bundan

dolayı araştırmada arakesit kavramının tanımlanmasına yönelinmiştir. Böylelikle alt kentlere bölünmüş olan metropoldeki dönüşüm süreçlerinin mimari kimliğe ne şekilde yansıdığı, toplumsal yaşantıyı ne şekilde dönüştürdüğü irdelenebilecektir. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde; söz konusu karşılaşma alanları arakesit başlığı altında irdelenecek ve arakesitlerde gerçekleşen kesişim süreçleri üzerinden analizler yapılacaktır.

3. ARAKESİT- ARAYÜZ-SINIR KAVRAMLARI

Çalışmanın bu bölümünde, Ragin (1994)'in sosyal araştırma yönteminde *analitik çerçeveleme* (analytic frame) olarak adlandırdığı aşamayı kapsamaktadır. Örnek olaya göre çerçeveleme (framing by case), duruma göre çerçeveleme (framing by aspect) olarak iki şekilde bu yöntem uygulanmaktadır. İncelenen fenomenin belirli bir başlık altında sınıflandırılması, örnek olaya göre çerçeveleme olarak tanımlanmaktadır ve çalışmada da bu yöntem uygulanmaktadır. Araştırmada; farklı kullanıcıların kesişip, birbirleriyle iletişim ya da etkileşime geçtikleri mekânların arakesit olduğu kabulü yapılmaktadır. Bu kabul ile mekânlar ve metropoldeki mimari öğeler arakesit olma niteliklerine göre sınıflandırılmış yani analitik çerçeveye alınmış olmaktadır. Söz konusu analitik sınıflandırmadan sonra ise; arakesitler kullanıcılar arasındaki kesişimin niteliğine göre sınır ve arayüz alt başlıklarına indirgenmektedir. Böylelikle arakesitin tanımlanması, metropolün dönüşümünün ürün ölçeğinde analiz edilmesinde araç olarak kullanılmaktadır.

3.1 Arakesitin Tanımlanması

Metropoller çok katmanlı ve karmaşık bir yapıya sahip olan çekim alanlarıdır. Söz konusu çekimden ötürü aldığı göçler sebebiyle; metropoliten alanda yaşayan topluluk heterojen özellik gösterir. Bilisel (2004), kentleri farklı toplumsal gruplardan, farklı kültürlerden bireylerin bir araya geldiği, iletişim içerisine girdiği, farklılıkların çatıştığı toplanma alanları olarak tanımlamaktadır. Metropoller ise; içinde çok sayıda toplanma alanını ve karmaşık iletişim ağlarını barındırmaktadır. Metropollerde, kentlerdeki ilişkiler ağına kürsel aktörler de dâhil olmaktadır; bu da çok katmanlılığı ve heterojenliği arttırmaktadır. Söz konusu çok katmanlılık ve heterojenlik sosyal yapıdan, mimari kimliğe kadar pek çok alanda kendini göstermektedir. Metropolün, büyük ölçekli bir kentsel öge olarak; farklı kültürel, ekonomik ve sosyal kesitten kullanıcıları vardır. Bu kullanıcılar metropol içerisinde farklı motivasyonlarla aynı mekânda karşılaşmakta, kesişmektedirler. Söz konusu kesişim bazı durumlarda

ayrışma ile sonuçlanırken, bazı durumlarda sağlıklı bir etkileşimle sonuçlanmaktadır. Arakesitlerin irdelenmesi, mimari öğelerin bu sonuçlara etkisinin değerlendirilebilmesini sağlayacaktır.

Arakesitin sözlük anlamı kesişimdir (URL-11). Matematik biliminde söz konusu kesişim ile çizgilerin, yüzeylerin, katı cisimlerin birbirlerine rastladıkları ve kesiştikleri yer tariflenmektedir (URL-12). Çalışma kapsamında kesişim; farklı mimari biçimlenişe sahip, farklı üretim süreçleri sonucunda ortaya çıkan mimari öğelerin ve bunların kullanıcı kitlelerinin bir arada olduğu alan olarak ele alınmaktadır. Söz konusu bir aradalığın gerçekleştiği mekânlar, arakesit alanları olarak değerlendirilmektedir. Farklı morfolojilerdeki konut alanlarının yan yana gelmesi sonucu, farklı mimari kimlikler ve bu kimlikler üzerinden temsil edilen toplumsal sınıflar metropolde karşılaşmaktadırlar. Mimari öğelerle sunulan kentselliğin, bu karşılaşmanın niteliğini ne ölçüde etkilediğinin gözlemlenmesi için; çalışma kapsamında arakesit kavramı irdelenmektedir. Arakesitlerde gerçekleşen kesişim süreçleri üzerinden; üst ölçekte gerçekleşen dönüşümün, ürün üzerinden gündelik yaşantıya nasıl etkidiği gözlemlenebilecektir.

3.1.1 Çalışma Kapsamında Kesişim

Türkçe karşılığı kesişim olan arakesit (intersection) terimi Matematik biliminde, farklı öğelerin ortak elemanlara sahip olması şeklinde tanımlandığı gibi aynı zamanda, bir noktada birbirlerine teğet geçmesi şeklinde de tanımlanmaktadır. Çalışma kapsamında arakesit her iki kesişim şekline göre de irdelenmektedir.

Arakesitler mimari tasarım alanında değerlendirilirken, mekân örnekleri üzerinden karşılaşma biçimleri irdelenecektir. Bir ürün olarak mekân; grupları veya kişileri birbirinden ayırma ya da onları bir araya getirme davranışları gösterebilir. Her iki potansiyel de mekânda aynı anda mevcuttur. Mekânlar, kullanıcılarına göre şekil alırken; aynı mekânda karşı karşıya gelen kullanıcıların, ayrışma ya da etkileşime geçme eğilimleri kesişimin şeklini belirler.

Farklı sınıflardan kullanıcıların temsillerini teşkil eden mimari ve kentsel öğelerin karşılaştığı mekanlar, sınır oluşturma ya da etkileşim sağlayan arayüz alanlarına dönüşme potansiyeline sahip olmaktadır. Bu değerlendirmeden hareketle arakesitlerin metropol ölçeğindeki tanımı, hem sınırlaşma hem de arayüze dönüşme potansiyeli olan kesişim alanları olarak genişletilebilir. Bir sonraki bölümde sınır ve

arayüz kavramları, mimari tasarım alanı kapsamında yeniden tariflenirken; detaylı olarak irdelenecektir.

Mimari ürünler, hedef kullanıcı kitlesinin isteklerine göre biçimlendirilmelerinden ötürü; kullanıcıların statülerini belirginleştirilmesinde ve farklı sınıftan kullanıcıların birbirlerinden ayrıştırılmasında araç olmaktadır. Böylelikle mimarlık, tüketilen bir ürüne dönüşmektedir. Mimari biçimleniş, kullanılan malzeme ve donatılar, kurgulanan sosyal yaşantı; söz konusu mimari ürünün sunulduğu paketi oluşturmaktadır. Bu paketler; bireylerin, sınıfların statü sembollerine dönüşerek “ötekilerden ayrılmayı” sağlamaktadır. Arakesitlerde bir araya gelen farklı sosyal, kültürel ve ekonomik kesimlerden kullanıcıların ayrışma eğilimi; mekânda sınırlaşmayı de beraberinde getirmektedir.

Arakesitlerin sınırlaşması durumu, kesişimin teğet geçme şeklinde gerçekleşmesi olarak değerlendirilebilir. Söz konusu kesişim; karşılıklı etkileşim içermemektedir. Teğet geçerek kesişme çalışma kapsamında; toplumun farklı kesimlerinden kullanıcıların aynı mekânda karşılıklı etkileşim olmadan kesişmeleri olarak ele alınmaktadır. Toplumun farklı kesiminden kullanıcılar aynı mekânda karşılaşılarak metropolün aynı noktasında kesişirler; fakat bu kesişim karşılıklı bir etkileşim içermez. Mimari öğeler üzerinden bir tür iletişim söz konusudur; fakat bu etkileşim düzeyine ulaşmaz. Gruplar kendi kişisel sınırlarını oluşturup, metropoliten alandaki kişisel alanlarını tanımlarlar ve istedikleri mahremiyet derecesini oluşturmak isterler. Söz konusu kişisel alanları çevreleyen sınırlar üzerinden bir tür iletişim sağlanır. Bu şekilde gerçekleşen kesişim biçimi, çalışma kapsamında ele alınacak kesişim biçimlerinden birini oluşturmaktadır ve arakesitlerin sınırlaşması başlığı altında irdelenecektir.

Arakesitlerde kesişim sürecinin, farklı mimari öğelerle temsil edilen farklı yaşam biçimlerinin karşılıklı etkileşimi ile sonuçlanması, çalışma kapsamında ele alınacak bir diğer kesişim biçimini teşkil etmektedir. Kişiler mahremiyetlerini sağlamak, güvenli hissettikleri alanı tanımlamak için sınır oluşturma eğilimindedirler; fakat bununla birlikte toplum içinde yaşamak sosyalleşme ihtiyacını da beraberinde getirir. Söz konusu sosyalleşme ihtiyacı, arakesitlerin etkileşim sağlayan mekânlara dönüşmesini sağlar. Kişileri sınırların dışına çıkmaya iten ya da sınırları geçirgenleştirmeye yönelten de yine sosyalleşme ihtiyacıdır. Arakesitlerin arayüz olma potansiyeli, temsil edildikleri mimari öğeler üzerinden metropolle farklı

niteliklerde ilişki kuran kullanıcıların, aynı mekânda sosyalleşmesi ve bir tür alışveriş içerisinde bulunması ile karşılıklı etkileşime dönüşür. Toplumun farklı nitelikteki kullanıcıları arasında etkileşimin gerçekleştiği arayüz alanları, böyle bir kesişim süreci sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Arakesitler farklı yaklaşımlar ve ihtiyaçlar doğrultusunda ortaya çıkan, farklı kalite ve biçimlenişteki mimari ürünlerin ve bunların kullanıcılarının bir arada olduğu kesişim alanları olmaları sebebiyle, çok katmanlı bir yapıya sahiptir. Bu çok katmanlılık; metropolün sosyal yaşantısı ve mimari çeşitliliğine dair nitelikli ve çok sayıda verinin bu noktalardan elde edilebilmesini sağlamaktadır. Metropolün içerisinde bulunduğu dönüşüm süreçleri metropolün kullanıcılarına ürün üzerinden yansımakta; mimari kimlik ve sosyal yaşantı da metropolle beraber dönüşmektedir. Çalışma kapsamında, arakesitlerin, sınır ve arayüze dönüşme potansiyellerine bakılarak metropoldeki dönüşüm süreçleri ürün ölçeğinde irdelenecektir. Arayüz ve sınır tanımları, örnekleri ile birlikte irdelendikten sonra; arakesitte gerçekleşen kesişim sürecinin bileşenleri ele alınacaktır.

3.1.2 Arakesit- Arayüz-Sınır İlişkisi

Arakesitler metropolün heterojen kimliğini oluşturan toplumsal, kültürel, mimari farklılıkların kesişimlerinin gözlemlenebileceği noktalar olmaları nedeniyle önemsenmektedir. Söz konusu heterojen yapının metropolün dönüşüm süreçlerinden ne şekilde etkilendiği ve bu süreçlere nasıl etkidığı, arakesit olarak isimlendirilen alanlarda gözlemek mümkün olacaktır. Şekil 3.1’de arakesitlerdeki kesişim süreçlerinin iki uçlu olması şematize edilmiştir.

Şekil 3.1 : Arakesitte karşılaşma sürecinin iki yönle olması

Arakesitlerdeki kesişim süreçlerinin iki farklı biçimde gerçekleştiği; birinin etkileşimle diğerrinin ise ayrışma ile sonuçlandığı önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Arakesitlerde gerçekleşen kesişim süreçleri aracılığıyla mimari tasarım alanında,

arayüzün ve sınırın tanımı yapılmak istenmektedir. Bu bölümde ilk olarak etkileşimli kesişim gerçekleştiği durum; yani arakesitin arayüzleşmesi durumu ele alınacaktır. Arayüz tanımlanırken de; terimin üretildiği bilim dalından yola çıkılacaktır.

3.2 Arayüzün Tanımlanması

3.2.1 Biliş Biliminde Arayüz

Arayüz dijital ortamı oluşturan bileşenler arasında yer almaktadır ve biliş bilimi çerçevesinde üretilmiş bir terimdir. Bu terime, mimari tasarım alanında yapılmış çalışmalarda sıklıkla rastlamak mümkündür. Bilişim alanındaki tanımlamalardan yola çıkılarak, arayüzün mimari tasarım kapsamında yeniden tariflenmesi; terimin yerinde kullanımını sağlaması ve anlam kaymalarının önlemesi açısından önemlidir.

Tez çalışması kapsamında ele alınacak olan arayüz tipi kullanıcı arayüzüdür (user / human interface). Denning ve Metcalfe (1997) kullanıcı arayüzünü “*Çeşitli program seçeneklerini temsil eden görsel “ikonlar” aracılığıyla “kullanıcıların bilgisayar ile etkileşime” geçmelerini sağlayan yazılım*” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamadan yola çıkarak arayüzün temsil ediliş biçimine (ikonlar) ve işlevine (insan ve bilgisayar arasında etkileşimi sağlamak) dair bilgi edinmek mümkündür. İkonlar kullanıcının bilgisayardan etkin biçimde faydalanabilmesini sağlamaktadırlar. Arayüzlerin, “*insan ve makineler arasındaki enformasyon akışını sağlayan teknoloji ve mantıksal çerçeve bütünü*” olarak tariflendiği bir başka tanımlama da ise arayüzün işlevinin altı daha net çizilmektedir (Mitchell ve McCullough, 1994, aktaran: Pak, 1990).

Biliş biliminde kullanıcı arayüzünün etkin biçimde tasarlanması, önemli bir çalışma alanıdır. Söz konusu etkileşim, bilişim alanında girdi çıktı ilişkisi üzerinden tariflenmektedir. Arayüzler aracılığıyla, çıktı olan ürün kullanıcının anlayabileceği bir temsile dönüştürülür. Steven Johnson (1997) bilgisayarın kendini, kullanıcının anlayabileceği bir dilde ifade etmek zorunda olduğunu belirtir ve arayüzleri bir tür çevirmen olarak niteler. Arayüzler aracılığı ile bilgisayarların sıfır ve birlerle kodlanan işletim sistemleri; insanların kelimeler, sesler, çağrışımlar, imgeler ile çalışan düşünce sisteminde anlamlı hale dönüştürülür. Bilgisayar ve insan arasındaki bilgi aktarımının sağlanması için bilginin her iki katılımcı tarafından algılanabiliyor olması gerekmektedir.

Tüm bu tanımlamalardan hareketle; arayüze, bilgisayar ve insan arasında bir tür etkileşim sağlama işlevi yüklendiği ve bu işlevin gerçekleştirilmesi için basite indirgenmiş temsillere başvurulduğu, ortak bir çıkarım olarak söylenebilir.

Programların insanlar tarafından kavranabilmesi, programdan beklenen görevin doğru biçimde yerine getirilmesi, kullanıcı arayüzünün belirli parametreler gözetilerek tasarlanmasına bağlıdır. Apple (1995) firması tarafından kullanıcı arayüzünün tasarlanmasına ilişkin hazırlanan kılavuzda, dikkat edilmesi gereken parametreler arasında, ilk sırada metaforlar gelmektedir. Arayüzler sanal ortam ile gerçek dünya arasında (kullanıcıların bulunduğu fiziksel ortam) bir köprü görevi görmektedir (Stone ve diğ., 2005). Bu köprü sayesinde kullanıcı sanal ortamı etkin biçime kullanabilmektedir. Arayüzlerin çalışma prensipleri incelendiğinde; metaforların, bilgisayarların sıfır ve birlerle kodlanmış işletim sistemlerinin, kullanıcılar tarafından algılanabilir hale dönüştürülmesinde önemli bir rol teşkil ettiği görülmektedir. Pak (1990) “Arayüzlerde metafor kullanımının en bilinen örneğinin masaüstü olduğunu” belirtmektedir. Evrak çantası, çöp kutusu gibi metaforlar aracılığı ile dijital ortam kullanıcının algılayabileceği simgelere indirgenebilmektedir. Dijital ortamda, bilgisayar ile kullanıcı arasında etkileşim ve iletişimin sağlanması için kullanılan çoğu metafor, fiziksel ortamdaki kavramlarla ilişkilidir (Pak, 1990). Söz konusu metaforlar tasarlanırken bu ilişki göz önünde bulundurulmaktadır.

Mimari tasarım alanında arayüz tariflenirken; sistem ve kullanıcıları arasında etkileşimi sağlayan bir bileşen olarak ele alınmaktadır. Arayüz aynı zamanda kullanıcının, sistemdeki başka kullanıcılarla etkileşime geçmesini de sağlamaktadır. Farklı kullanıcıların birbirleri ile etkileşiminin sağlanması, arayüzün sosyal gerçekliği olarak nitelendirilmektedir (McCullough, 1998). Arayüzün dâhil olduğu bilgisayar sisteminin yerini metropol aldığı anda ise, kullanıcıların yerini metropoldeki farklı sınıfların temsil edildiği ve statülerinin belirginleştirildiği mimari öğelerin kullanıcıları olan kişiler almaktadır.

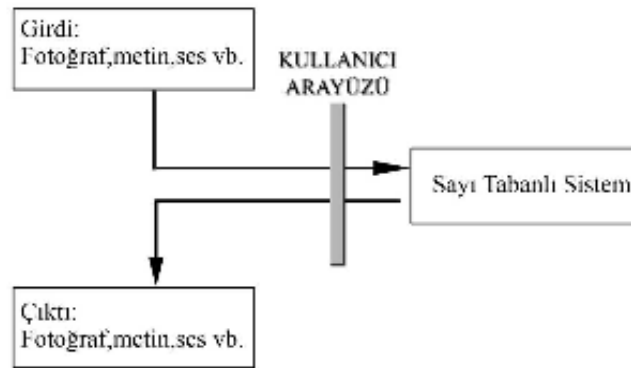
Sistem içerisindeki kullanıcıların farklılığı, o kullanıcıların arayüzün dâhil olduğu sistem ile etkileşiminin niteliğini etkilemektedir. Arayüzler tasarlanırken, etkin bir etkileşimin sağlanması için bir hedef kitle belirlenir. Apple firması tarafından hazırlanan kullanıcı arayüzü tasarımı kılavuzunda; hedef kitlenin bilgi düzeyi (knowledge of audience), arayüzün tasarımında dikkat edilmesi gereken parametreler

arasında yer almaktadır (Apple, 1995). Arayüzler belirli bir hedef kitleye göre tasarlandığında; o kitleye dâhil olmayan kullanıcının o arayüzden faydalanma biçimi, o ürün tasarlanırken hedeflenen amaçlardan farklılık gösterebilir.

Her ürün belirli bir hedef kitle için tasarlanır ve bu hedef kitlenin sistem içerisindeki tüm kullanıcıları kapsaması olanaksızdır. Sistem bir bilgisayar değil bir metropol olduğunda ise; o sistemin tüm kullanıcılarının söz konusu sistemle ve diğer kullanıcılarla etkileşimi, sistemin sağlıklı işleyebilmesi ve sürdürülebilir olması açısından önem teşkil etmektedir. Bu bakımdan bir tasarım ürünü ve mimari öge olarak arayüzün temsilinin irdelenmesi, metropolün gerek mimari kimliği gerek sosyal yapısındaki çeşitlilik ve farklılıkların, ayrışma boyutuna taşınmamasındaki etkisinin gözlemlenmesini sağlayacaktır. Çalışmanın bundan sonraki bölümlerinde arayüz kavramı, mimari tasarım alanı çerçevesinde değerlendirilecektir.

3.2.2 Tasarım Ürünü Olarak Arayüz

Kullanıcı arayüzü tasarımı, dijital sistemlerin etkin bir biçimde kullanılabilmesi ve dijital sistem ürününün hedef kitlesinin beklentilerinin karşılanabilmesi açısından önem teşkil etmektedir. Kullanıcı arayüzü tasarımı (user interface design) “sistem ve kullanıcısı arasındaki etkileşimi sağlayacak mekânizmanın oluşturulması eylemi” olarak tanımlanmaktadır (Stone ve diğ., 2005). Bilişim sektörünün önde gelen firmaları tarafından bu konuyla ilgili kılavuzlar hazırlanarak, tasarımcıların dikkat etmesi gereken parametreler vurgulanmaktadır.

Şekil 3.2 : Kullanıcı Arayüzünün Biliş Biliminde Tariflenen Çalışma Prensibi (Mitchell ve McCullough, 1994)

Bir tasarım ürünü olarak arayüz ele alındığında; o üründen beklenen işlevin sistem ve kullanıcısı arasında bir tür etkileşim sağlanması olduğu görülmektedir. Söz konusu etkileşim, bilişim alanında girdi-çıkı ilişkisi üzerinden tanımlanmaktadır. Şekil

3.2’de arayüzlerin çalışma prensipleri anlatılmakta; kullanıcıdan alınan bir girdinin arayüz aracılığıyla bilgisayar sistemine iletildiği ve kullanıcının anlayacağı bir çıktıya dönüştürülerek, yine arayüz aracılığıyla kullanıcıya iletildiği şematize edilmektedir.

Arayüz, bir yapay zekâ bileşenidir. Arayüz, bir tasarım ürünü olarak ele alınırken; yapay zekâ çalışmalarında yürütülen tasarım çalışmalarına değinmekte fayda olacaktır. Arayüzün dâhil olduğu sistem bütününe kurgusu incelendiğinde, insan beyninin modellenmesi sonucu ortaya çıkan bir tasarım olduğu görülmektedir. Günümüzde dijital bilgisayarlar, düşüncenin hesaplama işlemi olarak modellenebilmesi ilkesine bağlı olarak çalışır (Görz ve Nebel, 2003). Kullanıcı arayüzü; bilgisayar sisteminin matematiksel kodlarını, basite indirgenmiş temsillere dönüştüren bir tasarım ürünüdür. Temsiller basite indirgenirken; kullanıcının bulunduğu fiziksel ortama referans verilmektedir; böylelikle kullanıcı için söz konusu temsil algılanabilir hale gelir.

Simon (1996) bir ürünü (artifaktı) arayüz olarak ele alırken iç ve dış ortamın karşılaşmasına vurgu yapar. Burada iç ortam ile kastedilen ürünün iç kurgusu ve maddesi (malzemesi); dış ortam ile kastedilen ise o ürünün işlevini gerçekleştirdiği, ürünü çevreleyen ortam kastedilmektedir. Bilişim alanındaki kullanıcı arayüzü bu yaklaşımla ele alınacak olursa, arayüzün arka planında sayısal kodlamalarla çalışan sistem iç ortamı, kullanıcının bulunduğu fiziksel çevre ise dış ortamı oluşturmaktadır.

Arayüz bir tasarım ürünü olarak yapay zekâ bileşenidir ve işleyiş biçimi insan beyninin çalışma prensipleri ile benzerlikler göstermektedir. İnsan beyni dış dünyayı reseptörler aracılığı ile edindiği bilgileri işleyerek oluşturduğu fenomenler aracılığı ile algılamaktadır. Bu işleyiş aynı mantıkla günümüz dijital bilgisayarlarında uygulanmaktadır. Bilgisayar dilinde fenomenlerin yerini sembol sistemler alır. Sembol sistemler; bir yapay zekânın belirlenmiş bir görevi, farklılaşabilen ortam koşullarında gerçekleştirebilmesi için kullanılan kodlamaları, kalıp ve işlem topluluklarını içerir. Sembol sistemler aracılığı ile bilgisayarlar, kullanıcıları ile farklı biçimlerde iletişime geçebilmektedir. Sembol sistemlerin alt-bileşenlerinin (kodlamalar, kalıplar vb.) yeniden kurgulanmasıyla, çeşitli programların, web-sitelerinin arayüzleri yenilenebilmekte ve sanal ortam kullanıcılar tarafından daha

kolay kavranabilir hale gelmektedir. Bu da arayüzün tasarımının, kullanıcılar arasındaki iletişimin niteliğini etkilediğini göstermektedir.

Arayüzlerin ürün olarak işlevi, yapay zekânın insan zekâsı ile iletişime (etkileşime) geçmesini sağlamaktır. Söz konusu iletişim, bilişim alanında girdi-çıkı alışverişi olarak ele alınmaktadır. Mimari tasarım alanında ise; gerek kullanıcılar arasında gerekse arayüzün dâhil olduğu üst sistem (metropol) ile kullanıcılar arasındaki olası iletişime odaklanılmaktadır.

3.2.3 Mimari Tasarım Ürünü Olarak Arayüz

Arayüzün, mimari tasarımla ürün olarak ilişkilendirilmesi; temsiller ve bu temsiller üzerinden kurulan iletişim çerçevesinde gerçekleşmektedir. Arayüz, bir dijital ortam bileşeni olarak metaforlar aracılığı ile bir temsil oluşturmaktadır. İnsan zihni dış dünyayı algılamak; daha önceki deneyimleri aracılığıyla oluşturduğu iç temsillerden (fenomenlerden) yararlanır. “Akıl dış temsiller aracılığıyla iletişime geçmek için kendi iç temsillerine sahiptir. Buna göre bir uyarı olarak sunulan tüm temsiller, mesela konuşulan söz, yazılı kelime, grafikler, resimler dış temsillerdir.” (Akın, 1982). Bu tanımlamadan hareketle mimari temsil; tasarımcıların iç temsillerini dış dünya tarafından algılanabilir kılan dış temsiller olarak tanımlanabilir. Tasarımcılar, belirli bir kullanıcı kitlesine göre bir ürün tasarlar ve o mimari ürün aracılığıyla hedef kitleye dâhil olan kullanıcı, metropolle (mimari tasarım ögesi olan arayüzün dâhil olduğu üst sistemle) etkileşime geçer. Çalışma kapsamında, mimari tasarım alanında arayüz, ürün olarak örneklenirken; yalnızca sistem-kullanıcı arasındaki etkileşim değil, söz konusu ürünlerin farklı nitelikteki kullanıcılarının aralarında oluşan iletişim süreci de ele alınacaktır. Bu iletişim sonucu gerçekleşen etkileşimin, arakesitlerdeki kesişim süreçlerini ne şekilde biçimlendirdiği, çalışma alanından verilecek örnekler üzerinden irdelenecektir.

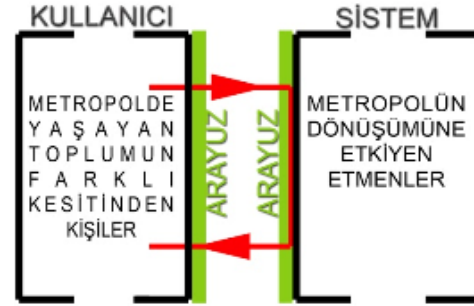
Bilişim alanında arayüz; ikon gibi görsel temsillerle ifade edilen bir ürün olarak ortaya çıkmaktadır. Kullanıcıların günlük hayatta, metropolle ve metropolün diğer kullanıcıları ile etkileşime geçmesini sağlayan mimari temsiller ise; arayüzün mimari tasarım ürünü olarak örneklerini teşkil etmektedir. Arayüz, etkileşimin oluşmasını sağlayarak bir iletişim sürecini başlatmaktadır. Bu iletişim süreci, arayüzün dâhil olduğu bir üst sistem (metropol) ve o sistemin farklı nitelikteki kullanıcılarından (metropolde yaşayan farklı sınıflardan kişiler) etkilenmektedir.

Özetlenecek olursa; söz konusu etkileşim sürecinin bileşenleri arasında; farklı niteliklerde kullanıcılar, arayüzün dâhil olduğu üst sistem (metropol) ve bunlar arasında iletişimi sağlayacak bir mimari tasarım ürünü (arayüz) bulunmaktadır.

Şekil 3.3 : Biliş biliminde tanımlanan kullanıcı arayüzünün çalışma prensibi

Sistemin bilgisayar kullanıcının insan olduğu örnekte; arayüzün arka planında matematiksel kodlara dayanan bir sistem çalışmaktadır. Arayüz bu kodları, kullanıcı olan insanın anlayabileceği bir çıktıya dönüştür. Metin yazmak için klavyede bir harf tuşuna bastığınızda, ekranda o harfin oluşması; bu sistemin işleyişine bir örnektir.

Şekil 3.4 : Kullanıcı arayüzünün çalışma prensibinin metropolde modellenmesi

Şekil 3.3'teki modelde girdi-çıkı alışıverişi olarak gerçekleşen etkileşim, Şekil 3.4'teki modelde arayüz üzerinden mesaj iletilmesi şeklini almaktadır. Etkileşim biçim değiştirmektedir.

Sistemin metropol, kullanıcının metropolde yaşayan, toplumun farklı kesiminden kişiler olduğu modelde ise; arayüzün arka planında metropol sisteminin işleyişine ve dönüşümüne etki eden tüm etmenler (ekonomik, kültürel, siyasi dönüşümler, küresel etmenler gibi) bulunmaktadır. Arayüzün dâhil olduğu üst sistem olan metropolün iç işleyişindeki değişimler (küresel etmenler sonucu dönüşümü gibi), kullanıcıların günlük hayatında etkileşime geçtiği mimari temsiller (arayüz) aracılığıyla, kullanıcılar tarafından algılanabilir hale gelmektedir. Çalışma kapsamında söz

konusu temsiller üzerinden, üst ölçekte gerçekleşen dönüşüm süreçlerinin ürün ölçeğinde analizi yapılırken; üst ölçekteki dönüşümün günlük yaşam pratiklerine ürünler üzerinden ne şekilde yansıdığı irdelenmiş olacaktır.

Çizelge 3.1 : Rol ve girdi-çıkı ilişkilerinin örneklendiği tablo
(Mitchell ve McCullough)

ROL	GİRDİ	ÇIKTI
Metin İşleyicisi	Klavye	Metnin görüntülenmesi
Konuşma Sistemi	Mikrofon	Hoparlör
Görüntü İşleyicisi	Kamera	Grafik görüntülenmesi

Çizelge 3.1’de Mitchell ve McCullough (1994) arayüzün çalışma ilkesini rol-girdi-çıkı ilişkileri üzerinden bir tabloda açıklamaktadırlar. Bu tabloda verilen örnekte; metin yazma işlemi arayüzün rolünü, klavyeyi tuşlamak girdiyi, ekranda metnin oluşması da çıkı ürünü oluşturmaktadır. Bu durumda arayüz de; bu işlemin gerçekleşmesinde kullanılan metin yazma programı ve onun içerdiği sembol ve ikonlar olmaktadır. Yazma işleminin gerçekleşmesini ve kullanıcının programla bire bir temasını sağlayan klavye de arayüz olarak değerlendirilebilir; çünkü klavye kullanıcının bilgisayarla etkileşimini sağlayan elemanlardan biridir. Şekil 4.3’teki metropol odaklı arayüz örneklemesini, rol-girdi-çıkı üçlemesi ile açıklanacak olursa Şekil 3.5’teki gibi bir ifadeye ulaşılacaktır.

Şekil 3.5 : Rol-girdi-çıkı tablosu Mitchell ve McCullough (1995)’dan uyarlanmıştır.

Metropolde yaşayan kişilerin birbirleriyle ve metropolle etkileşime geçmelerini sağlayan ürünler (mimari temsiller), arayüz olarak isimlendirilmektedir. Arayüz, mimari tasarım ürünü olarak değerlendirildiğinde; rol üründen beklenen hizmet, girdi arayüzün mimari temsili olmaktadır. Kesişim süreci söz konusu mimari temsil ile başlamaktadır. Kesişim sonucunda, arakesitteki farklı mimari öğelerle temsil edilen kullanıcılar arasında gerçekleşen etkileşim de çıkı olmaktadır. Çalışma kapsamındaki girdi- çıkı ilişkisi bu şekilde ele alınmaktadır.

Arakesitlerde kesişim sürecinin etkileşimle sonuçlanmasını sağlayan mimari öğeler, çalışma kapsamında arayüz olarak değerlendirilmektedir ve alan çalışmasının yapıldığı bölgedeki mimari öğeler aracılığıyla, arayüz ürün ölçeğinde örneklenecektir. Çalışma alanında, farklı morfolojilerdeki konut alanları üzerinden farklı biçimlerde temsil edilen kullanıcıların, birbirleriyle ne şekilde etkileşime geçtiği ve arayüz örneğinin mimari temsiline buna katkısı irdelenecektir.

3.3 Sınırın Tanımlanması

Sınır Türk Dil Kurumu tarafından; “komşu il, ilçe,köy veya kişilerin topraklarını birbirinden ayıran çizgi ya da birşeyin yayılabileceği, genişleyebileceği son çizgi” olarak tanımlanmaktadır (URL-13). Özetle sınır farklı öğeleri birbirinden ayıran çizgi, eleman olarak tanımlanabilir. Dripps (1997), sınır ve kenar kavramlarını değerlendirirken; sınırın iki olguyu ayırmasına vurgu yapmaktadır. Çalışma kapsamında ise; sınır ve sınırlaşma kavramıyla; farklı mimari biçimlere, üretim süreçlerine sahip, toplumdaki farklı yaşam standartlarını somutlaştıran mimari öğelerin mekanı ayrıştırması kastedilmektedir.

Sınırlar, “kimliğin tutulması” ve “çevrelenmenin derecesinin belirlenmesi” için çalışırlar (Uçar, 2006). Sınırları çizilen alanlar üzerinden toplumsal kimliğin temsili ve sürdürülebilirliği sağlanmaktadır. Yaşam alanlarını çevreleyen sınırlar ile kullanıcıların kendilerini güvende hissettikleri mahremiyet düzeyi arasında güçlü bir bağ vardır. Konut alanlarında çevre ile kurulacak etkileşimin kontrol edilebilir olması ve mahremiyet beklentilerinin karşılanması için yapılan uygulamalar, bu bağı ortaya koyan örneklerdir.

Çalışma kapsamında sınırın mimari öğelerle irdelenmesi, farklı alt kent modellerinin bir araya geldiği konut alanları üzerinden gerçekleştirilecektir. Farklı morfolojilere sahip konut alanlarının kesiştiği arakesitlerde; toplumun farklı kesimlerinden kullanıcılar karşılaşarak; birbirleri ile kontrol edilebilir bir iletişime girmektedirler. İletişimin kontrol edilebilir olması ise mimari temsillerin temsil ettikleri kullanıcı kitlesinin sınırlarını belirginleştirmesi ile sağlanmaktadır. Arakesitlerde kesişen kullanıcılar; mimari öğelerin mekanı sınırlarla ayrıştırması sonucu, istedikleri mahremiyet düzeyini elde etmektedirler. Arakesitlerde mekânlar sınırlarla ayrıştırıldığında, farklı sınıfların ve onlara yönelik üretilmiş mimari ürünlerin, birbirlerine teğet geçerek kesişmesi söz konusu olmaktadır. Teğet geçerek kesişmek ile kastedilen; ayrışan mimari öğelerin kullanıcıları arasında karşılıklı etkileşimin olmaması ve tek ortak noktalarının metropolün aynı bölgesinde karşılaşmış olmalarıdır. Özetle; farklı sosyal ve ekonomik

kesimden kullanıcılar metropolün aynı mekânında karşılaştığı; fakat birbirlerinden ayrışma eğiliminde olduğu arakesit alanlarında, sınırlaşma görüldüğü söylenebilir.

3.3.1 Arakesitin Sınırlaşması

Sınır, tanımı içerisinde ayrışmayı içermektedir. Marcuse (1999), “tüm sınırların kişiler ve aktiviteler arasındaki, toplum içi, toplumlar arası veya kişilerle gruplar arasındaki bölümlenmeleri” önerdiğini belirtir. Kullanıcılar, metropoldeki kendi kişisel alanlarını tanımlı kılmak ve tanımlanmış bu alan üzerinden, toplum içerisindeki statülerini vurgulamak için sınırlaşma eğiliminde olurlar. Aynı mekânda karşılaşan sınıflar arasındaki fark arttıkça, ayrışma eğiliminde de artış olmaktadır. Gecekondu mahallelerinin hemen yanında inşa edilen kapalı konut sitelerinin yükselen duvarları, buna örnek olarak verilebilir.

Kesişmenin teğet geçme şeklinde olması ile kullanıcılar arasında karşılıklı bir etkileşimin olmadığı; yani bir mekânın ortaklaşa paylaşmanın gerçekleşmediğini anlatmaktadır. Her grup ya da kişi kendi sınırını çizer ve o sınır üzerinden iletilen mesajlar çerçevesinde aynı mekânı kullanırlar; fakat bu ortaklaşa ve karşılıklı bir alışverişin olduğu bir kullanım değildir. Kullanıcılar birbirlerine sınırlar ve kullanıcı oldukları mimari öğeler üzerinden mesajlar iletirler; ancak bu mesajların karşı taraf üzerinde bir yaptırımı olmamaktadır.

Farklılıklar sınırlarla somutlaştırılarak, mekân alt birimlere ayırır. Bu sınırlar birbirleri ile kamusal alanlarda kesişirler; fakat söz konusu kesişim, etkileşim ya da ortaklaşa bir paylaşım içermez. Bir tarafında kapalı konut sitesi, diğer tarafında gecekondu mahallesinin olduğu bir sokakta kullanıcılar ortak bir eylemin parçası olmadıklarında, sokak kamusallığını yitirmekte ve farklı grupların sınırları ile çevrelenmiş bir alan dönüşmektedir. Biray Kırılı ve Ayfer Bartu Candan’ın, Göktürk’teki kapalı konut siteleri ve çevresindeki yerleşimler ile ilgili yaptıkları çalışmayı anlatıkları röportajda sokağın kamusallığındaki değişimden bahsederlerken “sokakların, kamusallığın oluşabileceği yerler olarak değil de, metaların girip çıkabileceği ve günlük hayatı mümkün kılan, ihtiyaçların sağlanabileceği geçiş alanları olarak kullanıldığını” belirtmektedirler.

Sınırlar üzerinden her grup ya da kişi kendi varlığından diğerini haberdar eder ve mimari öğelerle mesajlar iletir. Ayrışan mekânlar sınıflar arası farklılığın somutlaştığı alanları teşkil etmektedirler. Sonuç olarak mekân; kişisel / sınıfsal alanların katı çizgilerle belirlenmesi sonucu ayrışmakta, sınırlar arasında kalan çocuk parkları, sokaklar gibi

ortak alanlar ise; herkese açık olmalarına rağmen kimse tarafından sahiplenilmedikleri ve için atıllaşmakta ve kamusal alan olarak işlevlerini yerine getirememektedirler.

3.3.2 Kullanıcı- Sınır Oluşturma İlişkisi

Mekânda sınırların oluşması, kullanıcıların mimari öğeler aracılığıyla kontrol edilebilir bir etkileşim gerçekleştirmek istemesinden kaynaklanmaktadır. Toplum içerisinde ekonomik, kültürel, politik değerlere dayanan bölünmeler gerçekleşir. Söz konusu sosyolojik bölünme, statülerin somutlaştırıldığı “fiziksel ve fiziksel olmayan sınırları” da beraberinde getirir (Uçar, 2006). Metropolün kullanıcılarını oluşturan toplum içerisindeki sınıflar, egemenlik alanlarını tanımlamak, grup kimliklerini vurgulamak, mahremiyetlerini sağlamak için sınır oluşturma eğilimi içerisine girerler.

Çalışma kapsamında arakesitlerde sınırlaşma örnekleri, çalışma alanındaki ayrışan yaşam alanları özelinde değerlendirilecektir. Söz konusu ayrışma ,sınıflar arası ekonomik ve kültürel farklılıkların uç noktalara ulaşması bakımında dikkat çekici bir hal almıştır. Kapalı konut sitelerinde yaşayan grupların yaşam alanlarını çevrelemede, kayıtdışı yapılaşma alanlarında yaşayan kullanıcılara göre daha katı bir tutum içerisinde oldukları görülmektedir. Sınırlar ardındaki mekânlar; kapalı konut sitelerinin kullanıcı kitlesi için, toplum içerisinde prestijli konumlarının somutlaştırılmasında bir araç olmaktadır. Lüks konut siteleri; bu dışa kapalılıktan ötürü, “kapalı konut siteleri” olarak değerlendirilmektedirler. Söz konusu kapalı konut sitelerinde yaşayanlar, bulundukları çevrenin diğer kullanıcıları ile iletişim düzeylerini, sınırlarla kontrol edebilmek istemektedirler.

Sınırların varlığı, ayrıcalıklı sınıfların çevrelerindeki koşullardan ve kişilerden soyutlanmalarını sağlamaktadır. Soyutlanmanın sağlanması; sınıflar arası farklılıkların uçlarda yaşandığı arakesit alanlarının (metropolün çeperleri gibi), üst gelir grubundan kullanıcılara cazip hale getirilmesi açısından zorunluluk teşkil etmektedir. Kayıtdışı yapılaşma alanlarında ise sınırlar daha geçirgindir. Söz konusu geçirgenlik, benzer yaşam koşullarında ve mimari çevrede yaşayan kullanıcıların kendi aralarındaki iletişimin güçlendirilmesi açısından önemlidir; böylelikle dışarıdan gelebilecek herhangi bir tehdite ya da müdahaleye karşı hazırlıklı olmalarını sağlamaktadır.

Arakesit alanları metropolün farklılaşan sosyal katmanlarının ve çeşitlenen mimari öğelerin karşılaştığı, aynı zamanda farklı şekillerde kesiştiği mekânlardır. Kentsel ölçekte bakıldığında; metropolün ayrışarak farklı alt kentlere bölündüğü, bu alt kentlerin yanyana geldiği alanlarda da gerek arayüz olma gerek sınırlaşmanın gerçekleştiği

arakesit alanları ortaya çıktığı görülmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde ise arakesitte gerçekleşen kesişim sürecinin bileşenleri olan; etkileşim, iletişim ve kullanıcı/katılımcı kavramları ele alınacaktır.

3.4 Arakesitte Kesişim Sürecinin Bileşenleri

Kişiler gündelik yaşam rutinleri çerçevesinde çeşitli mekânlarda bulunmakta ya da aynı mekân içerisinde ayrışan fonksiyonlardan faydalanmaktadır. Günlük rutinler yaşam alanı ile başlayıp yine yaşam alanında sonlanmaktadır. Yaşam alanları çevresinde gerçekleştirilen aktiviteler sonucu; metropolün arakesit olarak değerlendirilen mekânlarında farklı sınıflara yönelik üretilmiş mimari temsiller ve bunların kullanıcıları karşılaşmaktadırlar. Bu karşılaşmalar sonucu, arakesitte farklı biçimlerde kesişimler gerçekleşmektedir. Söz konusu kesişimler; kullanıcıların mahremiyet ve sosyalleşme ihtiyaçlarına göre şekil almaktadırlar.

Araştırma farklı morfolojilerdeki konut yerleşimlerinin ve bunların farklı nitelikteki kullanıcılarının yan yana geldiği arakesit alanlarına odaklanılmaktadır. Söz konusu alanlardaki kesişim sürecinin önemli bileşenlerinden biri farklı mimari temsillerin kullanıcıları olmaktadır. Farklı mimari temsillerin kullanıcılarının kesiştiği arakesitlerde, kesişim biçiminin farklılaşması kullanıcılar arasındaki iletişimin niteliği ile ilişkilidir. İletişim mesaj iletme boyutundan karşılıklı etki boyutuna ulaştığı taktirde; etkileşim ortaya çıkmaktadır. Bundan hareketle kesişim sürecinin diğer bileşenleri olarak iletişim ve etkileşimin de tanımlanması gerekmektedir.

3.4.1 Etkileşimin Tanımlanması

Etkileşimin sözlük anlamı “birbirini karşılıklı olarak etkileme işi” olarak Türk Dil Kurumunca belirtilmektedir (URL9). Etkileşim kişiler ya da gruplar arasında olabileceği gibi; insan ve makineler arasında da olabilir. Sosyal yaşam çerçevesinde değerlendirilecek olursa etkileşim; karşılıklı her türlü iletişimi (ticaret, karşılıklı sohbet gibi) içermektedir. Farklı kişiler, gruplar, sınıflar arasındaki iletişimin etkileşim olarak değerlendirilmesi için; her iki tarafın da katkısı olması ve sonuç olarak ortaya çıkan eylemin her iki taraf üzerinde bir etkisi, yaptırımı olması gerekmektedir. İki kişinin bir diyalog kurması buna örnek olarak verilebilir.

Etkileşim alanları, toplumun sosyalleşme ihtiyacının karşılanması açısından önem teşkil ederler. Toplum içerisinde ekonomik, kültürel, politik nedenlerden ötürü

gruplaşmalar olması kaçınılmazdır; ancak söz konusu farklılıkların ayrışma boyutuna taşınarak sınıf çatışmalarına dönüşmesi, güvenli bir toplum yaşantısını tehdit eder. Farklılaşan sınıfların etkileşim içerisinde olması, söz konusu ayrışmanın çatışma boyutuna dönüşmesinin önlenmesi açısından önem teşkil eder. Arakesit alanlarında karşılaşma ve etkileşimin analiz edilmesi; metropoldeki dönüşümlerin, sosyal yaşantıya olumlu yansımalarının gözlemlenmesi açısından önemsenmektedir. Mimari öğelerin, farklılaşan kullanıcılarının bir araya gelmesi ve etkileşimli bir karşılaşma alanı oluşturulmasındaki etkisi, asıl odaklanılacak olan noktadır.

Çalışma kapsamında arakesitler; metropolün sosyal yaşantısındaki ve mimari kimliğindeki farklılıkların, ürün ölçeğinde analizinin yapılmasında kullanılmaktadır. Arakesitler farklılaşan sınıfların temsil edildiği mimari dillerin ve biçimlenişlerin, farklı biçimlerde kesişme alanları olarak tanımlanmaktadır. Söz konusu kesişimin iki farklı biçimde gerçekleştiği vurgulanmıştır. Bu kesişimlerden biri mekânın sınırlarla bölünerek ayrışmasıyla sonuçlanırken; bir diğeri, karşılıklı etkileşim ile sonuçlanmakta ve arakesit mekânı, arayüz özelliği göstermektedir. Kullanıcılar, mekânla ve o mekânın diğer kullanıcıları ile söz konusu mimari öğelerin ya da mekânın mimari kurgusunun etkisiyle etkileşime girerler. Mimari temsiller, kullanıcıları ile ilgili bilgiler taşıdıkları gibi aynı zamanda kullanıcılarının metropolle ve metropoldeki diğer kullanıcılarla iletişime geçmesini sağlarlar. Gür (2000), mimarlığın da aynı konuşulan diller gibi bilgi ilettiğine vurgu yapmaktadır. Arayüz özelliği gösteren arakesit mekânları da ilettikleri mesajlarla kendi kullanıcılarını ve etkileşim ortamlarını oluştururlar. Alan çalışmasının yapıldığı bölgedeki arayüz örneği üzerinden bu konu daha detaylı bir biçimde ele alınacaktır.

Sonuç olarak çalışma kapsamında kesişim süreçleri ele alınırken; bu sürecin bileşenlerinden biri olan etkileşim, arakesitlerin arayüz olarak isimlendirilmesinde ve analizinde kullanılacak bir veri olmaktadır.

3.4.2 İletişimin Tanımlanması

Arakesit olarak değerlendirilen mekânlar; kullanıcıların karşılıklı etkileşime geçmelerini sağlayan mimari öğeler içerdikleri gibi, etkileşimi önleyen sınırları da içermektedirler. Bu sınırlar üzerinden farklı kullanıcılar arasında ve kullanıcılar ile mekân arasında bir tür iletişim gerçekleşmektedir. Bu bölümde söz konusu iletişimin tarifi yapılacaktır.

Bilişim terimleri sözlüğünde iletişim “bir yerden, bir kişiden, bir makineden bir başkasına herhangi bir ortamdan yararlanarak bilgi gönderme” olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 1981). Bu tanımda; kullanıcılar arasında bilgi alışverişinin gerçekleşmesine vurgu yapılmaktadır.

Toplumbilim terimleri sözlüğünde ise iletişim “düşünce ve duyguların bireyler, toplumsal kümeler, toplumlar arasında söz, el-kol devimi, yazı görüntü vb. aracılığı ile değiş tokuş edilmesini sağlayan toplumsal etkileşim süreci” olarak tanımlanmaktadır (Ozankaya, 1975). İletişimin bir süreç olarak ele alındığı bu tanımlamada ise; herhangi bir şekilde farklı gruplar arası etkileşimin sağlanması durumu, iletişim olarak değerlendirmektedir. İkinci tanımlamada, kullanıcıların birey olabileceği gibi toplumun içerisindeki herhangi bir grup olabileceği de vurgulanmaktadır.

Gramer terimleri sözlüğünde ise iletişim “bir bilginin, bir haberin, bir niyetin, bir konuşmanın ilkel veya gelişmiş bir işaret sisteminden yararlanılarak bir zihinden başka bir zihne yahut da bir merkezden başka bir merkeze ulaştırılması” olarak tanımlanmış ve dilin en önemli iletişim aracı olduğu tanıma eklenmiştir (Korkmaz, 2003). Bu tanımlamadaki en büyük katkı iletişim aracının belirtilmiş olmasıdır. Bu katkı, mimari tasarım alanı için yeniden değerlendirilecek olursa; iletişimin üzerine inşa edileceği dilin mimari temsiller olmaktadır.

İletişim, farklı katılımcıları / kullanıcıları gerektiren ve bunlar arasındaki ortak bir dil aracılığıyla karşılıklı bir tür mesaj iletilmesiyle sonuçlanan bir süreç olarak özetlenebilir. Çalışma kapsamında ise iletişim; mimari temsiller (ürünler) aracılığıyla, farklı kullanıcılar arasında (kimlik, statü, alım gücü, yaşam kalitesi ile ilgili) bazı mesajların iletilmesi olarak ele alınmaktadır. Kullanıcılar arasındaki ortak dil, mimari temsiller olmaktadır.

Çalışma çerçevesinde iletişim ele alınırken örneklemelerde üzerinde durulacak olan nokta ise; kullanıcı tarafından iletilmek istenen mesaja göre, kullanılan dilin yani mimari temsillerin nasıl şekillendirildiğidir. Bu doğrultuda, çalışma alanı olan Tepeüstü bölgesinde farklı mimari biçimlenişlerdeki yaşama mekanları üzerinden iletilen mesajlar irdelenecek ve bir matriste toplanacaktır. Çalışma alanı olarak Ümraniye - Tepeüstü Bölgesinin seçilme nedeni ise; farklı mimari biçimlenişlerdeki mimari temsillerin ve bunların farklı nitelikteki kullanıcı gruplarının bulunmasıdır.

3.4.3 Katılımcı ve Kullanıcı Tanımlamaları

Çalışma kapsamında metropolün üst ölçeğindeki dönüşümlerin ürün ölçeğinden irdeleneceği vurgulanmıştır. Söz konusu ürün ile kastedilen ise; kentsel ve mimari öğeler olmaktadır. Mimari ürünlerin ölçekleri büyüdükçe etkileri de kentsel boyuta taşınmakta dolayısıyla kentsel öğe olarak isimlendirilmelerinin daha doğru olacağı düşünülmektedir. Çalışmanın kapsamı kentsel tasarım boyutunda olmayacaktır. Arakesitlerdeki kesişim süreçleri ve biçimleri mimari tasarım çerçevesinde değerlendirilecektir.

Arakesitlerde kesişim süreçlerinin analizinde yararlanılacak olan bileşenlerden biri de kullanıcı/katılımcılardır. Etkileşim ve iletişim tanımları yapılırken farklı kullanıcıların varlığından bahsedilmiştir. Söz konusu kullanıcıların neyin ya da hangi ürünün kullanıcısı oldukları ve o ürün ile kullanıcı/katılımcı arasındaki bağlantı bu bölümde ele alınacaktır.

Tasarım alanında katılımcı olmak ile kullanıcı olmak arasında; tasarlanan ürüne ve tasarım sürecine etkide bulunmak ya da o ürün ve süreçten etkilenmek gibi bir fark bulunmaktadır. Bir mimari tasarım ürünün kullanıcısı ya da katılımcısı olmak iletişim sürecine etkileyen etmenlerden biridir. Bu sebeple öncelikle katılımcı ve kullanıcı olma kavramlarının tanımlamaları yapılacaktır.

3.4.3.1 Kullanıcı

Kullanıcı bilgisi, hangi tür ürün olursa olsun, tasarlanma sürecinin önemli bir girdisini oluşturmaktadır. Tasarımcının, hedef kullanıcı kitlesini seçmesiyle; ürünün karşılaması gereken asgari ihtiyaçlar belirlenmiş olur.

Kullanıcının kelime anlamı Türk Dil Kurumu tarafından “her hangi bir dizgeye göre, o dizgenin sağladığı işlevlerden yararlanmak üzere dizgeyle etkileşime giren kişi ya da kuruluş” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998). Bu tanımlamada dizge, sistem kelimesinin yerine kullanılmaktadır. Kullanıcılar, mimari temsiller (ürünler) üzerinden, söz konusu temsillerin dahil olduğu üst sistem (metropol) ve o üst sistemin içerdiği diğer kullanıcılar ile iletişime geçmektedirler.

Her ürün tasarlanırken belirli bir kullanıcı kitlesi hedeflenir. Ürün ister bir dijital sistemin, isterse metropolün alt bileşeni olsun; tasarlanma sürecinde kullanıcılar, haklarındaki bilgi düzeylerine göre gruplandırılırlar. Söz konusu gruplandırma genel

kabullenmelere dayanmaktadır. Nigan Bayazıt (1982), pek çok çalışmada kullanıcıların belirli tiplere göre sınıflandırılmaya çalışıldığını belirtir ve söz konusu sınıflandırmaların ancak genel belirlemeler olarak değerlendirilebileceğini; çünkü “ortalama bir kullanıcının” olmadığını vurgular. Kullanıcı gruplarının, seçilen bir parametreye göre genel olarak gruplandırılması, bilişim alanında da başvurulan bir yöntemdir.

Ürün, metropol üst sisteminde bir mimari temsil olarak ele alındığında; kullanıcıların genel bir başlıkta gruplandırılması ve bu grupların tariflenmesinde toplumsal ilişkiler önem kazanır. Homans (1968), kullanıcı gruplarını tanımlarken bunların birer “toplumsal grup” olduğunu belirterek, söz konusu grup içerisinde bir araya gelen kişilerin karşılıklı etkileşim içerisinde olmalarına ve birbirlerini tanıma imkânına sahip olmalarına vurgu yapar. Homans’ın toplumsal grup olarak değerlendirdiği kullanıcı gruplarının genel bir çerçevede ele alınabilmesi için, haklarındaki bilgi dereceleri önem kazanır. Kullanıcıların bir kurum, örgüt, grup üyesi olmaları, onların sınıflandırılmasında yardımcı olacak bilgiler içerisinde (Bayazıt, 1982).

Her ürün tasarlanırken belirli bir kullanıcı kitlesi hedeflenir. Ürünün “tasarlanma senaryosu” oluşturulurken, söz konusu hedef kullanıcı tiplerinin ihtiyaçları gözetilir. Ürünün kullanıcısı ile etkileşimi ele alınırken; ürünün içinde bulunduğu çevre, o çevre içerisinde bulunan ve hedef kullanıcı kitlesi içerisinde olmayan diğer kullanıcılar da önem kazanmaktadır. Bu da kullanıcıların gruplandırılmasındaki bir başka parametreye işaret etmektedir. Ürünün hedef kitlesini oluşturan kullanıcılar olduğu gibi bu grubun dışında kalan; ancak o ürünün “dolaylı kullanıcısı” olan kişiler, gruplar da bulunmaktadır. Dıştan kullanıcı, tesadüfî kullanıcı olarak isimlendirilen bu kullanıcıların dışında bir de ürünün gelecek kullanıcıları bulunmaktadır (Bayazıt, 1982). Ürün bir mimari temsil olduğunda, yukarıda bahsedilen dolaylı kullanıcılık daha büyük önem kazanmaktadır. Ürünün bulunduğu çevre ile kurduğu ilişki, o çevre içerisinde bulunan kullanıcıların yaşantısına ve metropolle kurdukları ilişkiye etki edecektir. Söz konusu ürün, hedef kitlesi içerisindeki kullanıcılara yönelik üretildiği ve onların beklentilerini yansıttığı için; o kullanıcıların bulundukları çevrede (mahalle, semt, kent, metropol) temsil edilmelerini sağladığı söylenebilir.

Dıştan ve tesadüfi kullanıcıların ürünle etkileşimi, mimari tasarım alanında gerçekleştirilen tez çalışmasında önemsenen noktalardan biridir. Arakesitler üzerinden metropolün heterojen yapısının doğurduğu farklılıkların, kesişim süreçlerinin analiz edildiği çalışmada; hedef ve dolaylı kullanıcıların bir aradalığına odaklanılmaktadır. Farklı mimari biçimlenişlere ve üretim süreçlerine sahip mimari öğelerin yan yana geldiği arakesit alanlarında; bu ürünler üzerinden hedef ve dolaylı kullanıcılar arasında bir iletişim süreci başlamaktadır. Çalışma kapsamında farklı kullanıcıların karşılaşmasından bahsedilirken; kullanıcıların hedef ya da dolaylı kullanıcı olmaları kastedilmektedir. Alan çalışmasının yapıldığı bölgede farklı morfolojilerdeki konutlar üzerinden mimari öğelerin hedef ve dolaylı kullanıcılarını kesişim ve iletişim süreçleri irdelenecektir.

Metropol üst sisteminin arka planında, sistemin işleyişine etki eden etmenler (ekonomik, siyasi, kültürel, küresel vb.); metropol kullanıcıları tarafından, etkileşim içerisinde oldukları mimari tasarım ürünleri aracılığıyla algılanabilmektedir. Sistemin arka planındaki işleyişin, kullanıcı için algılanabilir hale dönüştürmesi mimari temsillerle sağlanmaktadır. Bu temsiller üzerinden hedef ve dolaylı kullanıcılar arasında iletilen mesajlar ise; kesişim süreçlerinin niteliğini etkilemektedir. Arakesit alanlarının sınır yada arayüz özelliği göstermesi, söz konusu kesişim süreci ile ilintilidir.

Her ürün, hedef kullanıcısının beklentilerini ve ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde üretilmekte; dolayısıyla hedef kullanıcı kitlesi, mimari ürünlerle metropolde temsil edilmektedir. Kişi bir apartmanda ya da bir villada yaşamak arasında seçim yaparak, söz konusu ürünün kullanıcısı olmayı tercih etmekle; beğenilerini, ihtiyaçlarını, beklentilerini ve aynı zamanda olanaklarını (ekonomik durum, sosyal statü gibi) toplumdaki diğer kişiler için okunaklı kılmaktadır. Ürünler sunuluş biçimleri; yani tasarımları ile kullanıcıları hakkında bilgi verirler. Stringer (1975) tasarımı, "gelişmekte olan kişilik sisteminin göstergesi" olarak değerlendirmektedir. Bu değerlendirmeden de ürün ve kullanıcısı arasında bir temsil ilişkisi olduğu sonucu çıkarılabilmektedir. Ürünün kullanıcısı olmaya karar vermekle; söz konusu temsil üzerinden, dolaylı kullanıcılarla ve metropolle etkileşime girilmesi de kabul edilmiş olmaktadır.

3.4.3.2 Katılımcı

Toplum bilim terimleri sözlüğünde katılmanın kelime anlamı “iletişim ya da ortak eylemde bulunma yoluyla belirli bir toplumsal duruma girme” olarak belirtilmiştir (Ozankaya, 1975). Fairchild (1964) bu tanımlamayı pekiştirerek, toplum bilimcilerin katılmayı “bazı tanımlanmış toplumsal durumlarda iletişim ve ortak eylemle tanımlanan girişim” olarak tanımladıklarını belirtir. Bu tanım, kişilerin kendilerini etkileyecek süreçlerde etkin rol üstlenmesi olarak da özetlenebilir.

Bayazıt (1982) katılmayı tasarlama ve planlama çerçevesinde ele almakta ve kelimenin tanımını “planlama ve tasarlama kararlarında o kararlardan etkilenenlerin grup olarak etkinliği” şeklinde yapmaktadır. Stringer (1975) ise; tasarımda katılımcılığı “tasarlama sürecine dâhil olmak” şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanımlamalardan yola çıkılarak; tasarım sürecinde katılımcı olabilmek için, süreç sonunda ortaya çıkacak olan ürünün kullanıcılarının, süreç başlamadan önce belirlenmiş olması gerektiği söylenebilir.

Önceki bölümlerde de vurgulandığı gibi; bir ürünün hedef kullanıcı kitlesi, o ürünün tasarım sürecine etkide bulunmaktadır. Bu etki doğrudan tasarım sürecinin içinde bulunma anlamına gelen, tam katılımcılık koşullarını sağlamasa da dolaylı bir katılımcılık oluşturmaktadır. Katılımcılık; ürün üzerinde kullanıcının etkisini arttırmakta, denetimini sağlamaktadır. Kullanıcıların tasarım sürecinde katılımcı olarak yer almaları, tasarım süreci sonunda elde edilecek olan ürünün kalitesine etkileyen bir etmendir (Karwowski, 2001). Ürünün kalitesi uluslararası normlarla belirlenmiş standartlara uygunluğunun dışında, kullanıcı ihtiyaçları ve beklentilerinin karşılanabilmesi üzerinden de denetlenmektedir. Tasarımda kullanıcı katılımı, son ürünün kullanıcı için tatminkâr olmasını sağlayan bir olgudur.

Katılımla gerçekleşen tasarım süreçlerinde; ortaya çıkacak ürünün kullanıcıyı doğrudan temsil edeceği yargısına varmak yanıltıcı olacaktır. Ürünün kullanıcıyı doğrudan temsil etmesi (kişilik özelliklerinin, beğenilerin, toplumsal statünün temsili gibi), ürünün ölçeğine bağlı olarak değişebilir. Bununla birlikte unutulmaması gereken nokta ise; temsiliyetin yalnızca ürünün ölçeği ile ilgili olmadığıdır. Ürünün yapım amacı ve tipi de temsiliyete etki etmektedir. Bu aşamada ise ölçek üzerinde durulacaktır.

Ürünün ölçeği, katılımcının birey olarak doğrudan etkisini değiştirmektedir. Ürünün ölçeği tek eleman, tek bina, yapı grubu şeklinde büyüyerek değiştiğinde, üründe katılımcılık gösterecek kullanıcı tek kişi, grup, topluluk olarak artış gösterir (Bayazıt, 1982). Ürün büyüdükçe bireyin katılımcılığı yerini, grupların katılımcılığına bırakır. Grup katılımlarında demokratik bir sürecin işlemesi için oy çoğunluğuyla onaylanan kararlar ürüne yansımaktadır. Bu sebepten ötürü kişilerin ürün üzerinden temsil edilişi, bir genellemeye dayanmaktadır. Grup katılımcılığının söz konusu olduğu ürünlerde kullanıcının temsiliyeti; katılımcılığın olmadığı, hedef kullanıcı kitlesine göre tasarlanmış ürünlerdeki temsiliyetle eş değer olacaktır. İkisinde de kullanıcı, belirli bir değer çerçevesinde genellenmektedir.

Çalışma alanında arakesitlerin analizinde örnek olarak kullanılacak mimari tasarım ürünlerinin ölçeği, yapı ve yapı topluluğu (kapalı site ve gecekond) boyutunda olacağı için kullanıcıların grup olarak katılımcılığı söz konusu olmaktadır. Çalışma kapsamında örneklemeler yapılırken, kullanıcıların katılımcılığına değinilmemektedir; çünkü daha önce de belirtildiği gibi kullanıcı katılımcılığı, ürünün kalitesine etkiyen bir etmendir. Araştırmada ise; farklı kullanıcıların ürünler üzerinden birbirleri ile kurdukları iletişim ve etkileşim süreçleri ile ilgilenilmektedir.

3.4.3.3 Çalışma Kapsamında Kullanıcı Sınıflarına Yaklaşım

Çalışma kapsamında kentsel ve mimari öğeler aracılığıyla farklı kullanıcılar arasında gerçekleşen iletişim ve etkileşim süreçleri irdelenirken; bu ürünlerin metropol üst sistemin bir alt bileşeni olduğu kabulü yapılmaktadır. Metropol üst sisteminin işleyişine etki eden farklı etmenler bulunmakta, bu etmenler kullanıcıya mimari ürün ölçeğinde, günlük yaşam pratikleri üzerinden yansımaktadır. Çalışma kapsamında, farklılaşan kullanıcıların mimari ürünlerin katalizörlüğünde gerçekleşen karşılaşma ve kesişim biçimleri ele alınacaktır. Metropolün arka planında küresel ölçekte gerçekleşen dönüşümün, farklılaşan gruplar arasındaki etkileşime nasıl yansıdığı ve kentsel ve mimari öğelerin bu etkileşime katkısının ne olduğu irdelenecektir.

Metropolün işleyişine etkiyen en önemli etmenlerden biri ekonomidir. Küresel sermaye hareketleri, ekonomik etkinlikleri ve sosyal yaşantıyı etkilemekte, bu durum da kullanıcının sistemle ve diğer kullanıcılarla etkileşimine yansımaktadır. Metropollerin küresel ağın bir parçası olarak hareket etmesi, çok uluslu şirket hareketlerinin, metropol yaşantısına ve dönüşümüne doğrudan etkide bulunmasına

yol açmaktadır. Yerel potansiyellerin, küresel aktörler tarafından kullanılmasının bir sonucu olarak; metropollerin sınırları muğlâklaşmaktadır. Bu türden büyük ölçekli ekonomik etkiler toplumda; sınıf, statü gibi kavramların yeniden gözden geçirilmesini gerektirmektedir. Adam ve Murry (1965) sosyal sınıfları; “ belirli bir sosyal üretim sistemi içinde işgal ettikleri yerle, üretim araçlarıyla olan ilişkileriyle... sosyal servetten kendi paylarını alma ölçüsüne ve usulüne göre birbirinden ayrılan büyük insan grupları” olarak tanımlanmaktadır. Küreselleşmenin toplumun her kesimini eşit şekilde etkilemediği için, sınıflar arası ayrışma “kültürel ve toplumsal gerilim” boyutuna ulaşmaktadır (Keyder, 2000). Kürselleşme etiketi altında sunulan yaşam tarzını benimseyen “ kentin modern ve küreselleşmeci seçkinleri” ; edindikleri yeni tüketim kalıpları ile kent içerisinde niteliksiz iş gücü talebinin artmasına neden olmaktadır (Keyder, 2000). Küreselleşme, sosyal yaşantının içine arz-talep ilişkisi üzerinden sızmaktadır. Toplumda farklılaşan statüler ise; kişilerin tüketim kalıplarıyla yaşama biçimlerine yansımaktadır. Statü ise yaşama stili ile ilişkilendirilmekte, kişilerin tüketim biçimleri toplumdaki sosyal statülerini belirleyen bir etmen olmaktadır (Tekeli, 1969). Tüketim davranışları kişilerin yaşama kültürlerini, günlük yaşam rutinlerini belirlemekte; sosyalleşme tercihlerine ve metropolün diğer kullanıcıları ile karşılaşma biçimlerine etki etmektedir.

Metropol büyük ölçekli bir organizasyon olarak değerlendirilirken, bu organizasyonun içerdiği nüfusun farklılaşma potansiyeline de dikkat edilmelidir (Tekeli, 1969). Metropol sistemindeki bu farklılaşma ve heterojenlik, kullanıcıların ilgi ve faaliyetlerinin farklılaşmasına yol açmaktadır. Farklılaşan kullanıcı beklentilerinin karşılanması, mimari tasarım ürünlerinin de ayrışması sonucunu doğurmaktadır. Mekân organizasyonları, bu ayrışmadan olumsuz yönde etkilenmektedir. Farklı sosyal sınıflardan kullanıcıların “planlı olmayan bir biçimde kent içerisinde yan yana gelmeleri“ mekânların ayrışmasına yol açmaktadır (Sayar ve Süer, 2004). Konut stokunun, nüfusun barınma ihtiyacını karşılamaması ve arazi yetersizliği nedeniyle; metropol içerisinde merkezden çeperlere doğru bir yönelim gözlemlenmektedir. Kentsel alanın bu yönelim doğrultusunda yayılması, toplumdaki grupların ayrışma eğilimlerini güçlendirmektedir (Bilsel, 2004). Farklı gelir grupları farklı sebeplerle, metropolün aynı bölgesinde yan yana gelmektedirler. Bu bölgelerde, her sınıf kendi sınırını belirleyen bir tutum içerisine girmekte ve her sınıf kendi alt kentleşme tipini oluşturmaktadır. Bu durum dönüşüm sürecinde planlanmış bir

oluşum değildir; ancak bundan sonraki dönemlerde göz ardı edilmemesi gereken bir gerçektir.

Çalışma kapsamında dönüşümün bu kaçınılmaz sonucunun etkileri; arakesitlerde farklı alt kentleşmelerin ve kullanıcılarının kesişim süreçleri üzerinden irdelenmektedir.

4. ARAYÜZ VE SINIR OLGULARININ ÜMRANIYE TEPEÜSTÜ ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İRDELENMESİ

4.1 Çalışma Alanının Tanıtılması

Çalışmada Ragin'in (1994), sosyal araştırma yöntemini modellerken tariflediği süreçler takip edilmektedir. Ragin'in önerdiği yöntemde, sentezleme başlığı altında değerlendirdiği aşamalar; çalışmanın alan araştırmasını oluşturan bu bölümde uygulanmaktadır. Veri toplama ve bunlardan bir imaj elde etme adımları takip edilecektir. Çalışma alanı olan Tepeüstü Bölgesinde; Çakmak ve Tepeüstü Mahalleleri'ndeki konut alanlarının içerdiği alt kentleerde ve Meydan AVM'de gözlemlerde bulunulmuş ve fotoğraf tekniği ile veriler belgelenmiştir. İmaj oluşturma aşaması, toplanan verilerden anlamlı bir çıkarım yapılması olarak tanımlanmaktadır (Ragin, 1994). Araştırmanın bu bölümünde veriler belirli bir gruplandırma yapılarak sunulacak, çıkarımlar da bu grup başlıkları altında yapılacaktır. Böylelikle çalışmanın analitik çerçevede ortaya konan kavramsal yaklaşımları, verilerden elde edilen bulgular ışığında yeniden gözden geçirilmiş olacaktır. Bu değerlendirme sonucunda kavramsal çıkarımlarla, gözlemlerden elde edilenler karşılaştırılıp, bir matriste toplanarak örneklenecektir.

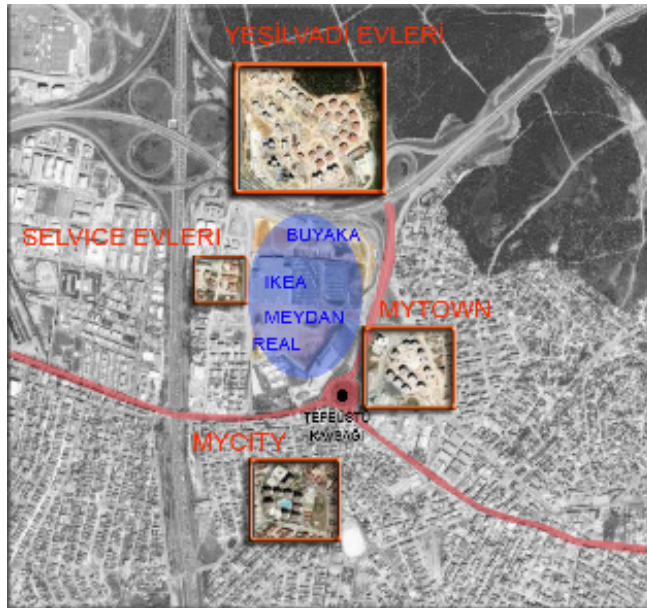
Araştırma “mekânda ve sosyal yaşantıda görülen ayrışmanın, arakesitlerin sınır ya da arayüz olma potansiyellerinin irdelenmesi ile ürün ölçeğinde değerlendirilebileceği” hipotetik yaklaşımı üzerinde kurgulanmıştır. Analitik çerçeve ile mimari tasimler kesişimin niteliklerine göre “sınır ya da arayüz olarak” sınıflandırılmaktadır. Söz konusu sınıflandırma; kesişim sürecinin bileşenleri olan, etkileşim, iletişim kullanıcı kavramlarının birbirleri ile ilişkilerine göre gerçekleştirilmektedir.

Bu bölümde, alan çalışmasının yapıldığı bölge; geçirdiği ve geçirmekte olduğu dönüşümler çerçevesinde tanıtılacaktır. Bölgenin mimari kimliği ve kullanıcı kitlesindeki heterojenlik; çalışma kapsamında elde edilen bulgular üzerinden analiz edilecektir. Karşılaşma süreçlerinin sonucunda, mimari öğeler üzerinden

gerçekleştirilen iletişim ve etkileşim biçimleri sınır ve arayüz örnekleri ile birlikte matrislerde toplanacaktır.

4.1.1 Ümraniye Genelindeki ve Tepeüstü Bölgesi'ndeki Oluşumlar

Ümraniye 1940'tan 1963'e kadar olan dönemde Üsküdar Belediyesi'ne bağlı olan ve 1781 kişilik nüfusuyla köy niteliği taşıyan bir yerleşimken; 1963'te Ümraniye Belediyesi oluşturulmuş ve iki sene içerisinde toplam nüfus 14.800'e ulaşmıştır (Erder, 2001). 1997 yılına gelindiğinde ise; ilçenin nüfusu 336.403'e ulaşmıştır. Bundan sonraki on yıl içerisinde ise; toplam nüfus neredeyse iki katına ulaşmış ve 2007'de ilçe nüfusu 630.914 seviyesine ulaşmıştır. Ümraniye'nin İstanbul'un gözde lüks konut sitelerinin ve alışveriş merkezlerinin inşa edildiği önemli bir merkez haline gelmesi, buradaki büyümenin ve dönüşümün devam ettiğini göstermektedir. Nüfus artışında ilçenin Anadolu'dan aldığı göçün dışında, kapalı konut siteleri ile metropolün başka ilçelerinden buraya taşınanların da etkili olduğu söylenebilir. Köksal'ın (1990) ilçeleri; gecekondu olmayan formel yapılaşmanın hakim olduğu ilçeler, gecekondu olan merkezdeki durağan ilçeler ve gecekondu olan ve enformel yapılaşmanın devam ettiği ilçeler olarak üç grupta ele aldığı araştırmasında Ümraniye ilçesi üçüncü grupta yer almıştır (Erder, 2001). Ümraniye farklı yapılaşma tiplerinin bir arada görüldüğü, metropol ölçeğindeki dönüşümlerin etkilerinin gözlemlenebildiği bir yerleşim olması bakımından dinamik bir ilçedir.

Şekil 4.1 : Tepeüstü Bölgesi'nde ön plana çıkan yapılaşmalar

Metropolün merkezindeki arazi sorunu, geniş site alanlarının merkezde yapılmasına engel oluşturmuş; kentin merkezden uzak alanları, çeşitli tüketim paketleri çerçevesinde kullanıcıya sunulurken, merkezden uzak olmak tercih edilen bir olgu olarak sunulmuştur. Ağaoğlu Mycity (2000), Ağaoğlu Mytown (2005), Kiptaş Yeşil Vadi Evleri (2008), Selvice Evler (2007) gibi kapalı konut sitelerinin yanı sıra, bunlarla eş zamanlı olarak; İkea(2005), Media Markett (2007), Real (2007), Meydan (2007) gibi büyük tüketim merkezleri de Ümraniye Tepeüstü Bölgesi'nde yer alan projeler arasındadır. Şekil 4.1'de söz konusu projelerin Tepeüstü Bölgesi'ndeki konumlanışları incelenebilir.

Söz konusu konut sitelerinin reklam sloganları incelendiğinde; yukarıda adı geçen alışveriş merkezlerine yakınlığın belirtildiği, kent merkezinin olumsuzluklarından uzak; ancak ulaşım olarak da merkeze bir o kadar yakın olduğu vurgusunun yapıldığı görülmektedir. Konut projelerinin isimleri incelendiğinde, Ağaoğlu örneğinde olduğu gibi küresel referanslar içerenler olduğu gibi; Selvice Evleri örneğindeki gibi yerel referanslar içermeye kaygısı taşıyan projeler de bulunmaktadır. Selvice Evler'in reklam sloganı incelendiğinde söz konusu yerellik kaygısı görülmektedir:

“Adını Ümraniye ilçesinin eski ismi selviden alan Selvice Evler, Tepe Üstü Mevki'inde IKEA ve Metro-Real gibi popüler alışveriş merkezleri yanında, Fatih Sultan Mehmet ve Boğaziçi köprülerine yakın, çevresinde konumlanmış seçkin komşuları ile şehrin merkezinde, İstanbul'un kalbinde, doğanın içinde, güvenli ve kaliteli bir yaşam merkezi” (URL 3).

Bu reklam metni, daha önce alt kentleşme modelleri çerçevesinde kapalı konut siteleri ile ilgili yapılan değerlendirmelere örnek teşkil edecek niteliktedir. İşlevlerin ayrıştırıldığı bu projeler dışında, Buyaka gibi 2010 yılında tamamlanması hedeflenen, ofis-konut-alışveriş ve spor alanlarının bir arada yer aldığı, karma kullanımlı bir projenin bu bölgede yer alması da Ümraniye'ye olan ilginin artacağına göstergesidir. Basında Tepeüstü Bölgesi'nde gerçekleşmekte olan bu projelerle ilgili haberlerde, bu bölgedeki büyümenin Maslak'taki dönüşüme benzetildiği görülmektedir (URL 7).

4.1.2 Çakmak ve Tepeüstü Mahalleri'ndeki Oluşumlar

Ümraniye; Tepeüstü'ndeki bir önceki bölümde bahsedilen kapalı site ve alışveriş merkezi yapılaşmalarından önce, gecekondular ve bu mahallelerdeki

yıkımlarla gündeme gelen bir ilçe görünümündeydi. Bugün Ümraniye'nin merkezini oluşturan ilçeler, zamanında buraya göç ederek kendi evlerini inşa eden kişilerin; yıllar içerisinde arazi sahibi olarak burada kalıcı yerleşimler oluşturmaları sonucu meydana gelmiştir. Erder'in (2001) kentleşme dinamiklerine göre kategorize ettiği Ümraniye ilçeleri ile ilgili haritada, alan çalışmasının yapıldığı Tepeüstü Bölgesinde odaklanılan alan olan Çakmak Mahallesi'nin, hızla köy olma niteliğini yitiren “dinamik yerleşimler” başlığında değerlendirildiği görülmektedir. Tez çalışmasının gerçekleştirildiği 2007-2009 yılları arasında elde edilen bilgilere göre; Çakmak Mahallesi'nin içerdiği bölgenin, artık Çakmak ve Tepeüstü Mahallesi olarak ikiye ayrıldığı görülmektedir (URL4). Şekil 4.2'de mahallelerin idari sınırlarının son hali görülmektedir.

Şekil 4.2 : Ümraniye Mahalle Haritası (URL4)

Bu alanın yerel yönetim düzeyinde ikiye ayrılması, söz konusu mahallerdeki alt kentleşme tiplerinde de kendini göstermektedir. Tavukçuyolu Caddesi ile ikiye ayrılan bu mahallelerden Tepeüstü'nde gecekondü ve küçük atölyeler yer almaktayken; caddenin hemen karşısında Ağaoğlu Mytown gibi bir kapalı site örneği ve apartmanlaşma tipi yerleşimler Çakmak Mahallesi sınırları içerisinde gözlemlenmektedir. Şekil 4.3'te Tavukçuyolu Caddesi ile ayrılmış olan alt kentler ve bölgedeki diğer önemli yapılar görülmektedir. Farklılaşan sınıfların ve yerleşim tiplerinin bir aradalığı, çalışma alanı olarak bu iki mahallenin seçilme nedenidir. Bölgenin bu heterojen yapısı, kesişim süreçlerinin farklı şekillerde gerçekleşmesine olanak sağlamakta; bölgede hem sınır hem de arayüz örneklerini gözlemlemek mümkün olmaktadır.

Şekil 4.3 : Tepeüstü Bölgesin’deki alt kent tiplerinin birbiri ile ilişkisi

Metropolün farklı kesimlerden kullanıcıları, Tepeüstü ve Çakmak Mahalleleri’nde karşı karşıya gelerek; çalışmada sınır olarak tanımlanan mimari temsiller üzerinden bir tür iletişim kurmaktadır. Bu mahallelerden elde edilen veriler, sınır örnekleri kapsamında ele alınacaktır. Tepeüstü Bölgesi’nin dönüşümüne etki eden bir diğer önemli yapı olan Meydan alışveriş merkezi ise; farklı morfolojilerdeki alt kentlerin kullanıcılarının, etkileşimli bir biçimde karşılaşabilecekleri bir alan olması sebebiyle, çalışma kapsamında arayüz örneği olarak irdelenecektir.

4.1.3 Yaşam Alanları Üzerinden Yapılacak Analizin Çerçevesi

Konutların, kişisel ya da grup sınırlarının en çok somutlaştığı alanlar olduğu düşünüldüğü için; arakesitlerde sınırlaşma ile sonuçlanan kesişim süreçlerinin konut alanları üzerinden irdelenmesi tercih edilmiştir.

Yaşanan alanın metropoliten kentlerde bir statü sembolüne dönüştüğü ve yaşam biçimini sosyal yaşantıda temsil eden bir konuma sahip olduğu düşünülmektedir. Öncü (2005) orta sınıf yaşam biçiminin, bir tüketim paketine dönüşen ideal ev simgesi üzerinden metropolde kendini ifade ettiğini belirtir. Söz konusu yaklaşımla örtüşen bir şekilde konut, tüketim paketi olarak sunulan ve toplumda sınıflar arası farklılıkları somutlaştıran mimari ürünler olarak çalışma kapsamında değerlendirilmektedir.

Kullanıcıların farklılıkları, yaşam alanı olarak tercih ettikleri ürünler üzerinden ortaya konmaktadır. Çalışmanın kullanıcı-ürün ilişkilerinin anlatıldığı bölümde belirtildiği gibi ürünler, kullanıcıların yaşama biçimlerine ve sosyal yaşantıdaki duruşuna dair bilgiler taşımaktadır. Sürecin ikinci aşamasında ise hedef kullanıcıya yönelik üretilen mimari ürün üzerinden, ürünün dolaylı kullanıcılarına (tesadüfi ve dış kullanıcılar) mesaj iletilmesi gerçekleşmektedir.

42

hangi mimari temsil üzerinden ne tür mesajlar iletildiği özetlenecektir. Söz konusu matristeki örneklerin analizine geçilmeden önce, çalışma alanındaki farklı yaşama biçimleri, sınır oluşturma eğilimler, yaşama alanı ve sokak arasında kurulan ilişkilerin bugünkü durumuna dair veriler sunulacaktır.

Şekil 4.4’te şematize edilen kesişim ve iletişim süreci arakesitlerin sınır oluşturma durumunu özetlemektedir. Kesişimin farklı mimari temsillerin hedef ve dolaylı kullanıcılarının etkileşimi ile sonuçlanması durumu ise; arayüz örneği üzerinden anlatılacaktır.

4.2 Tepeüstü’nde Arakesitte Gerçekleşen İletişim Biçimleri

4.2.1 Tepeüstü ve Çakmak Mahallerindeki Alt Kentleşmeler

Alan çalışmasına, Tepeüstü Bölgesi’ndeki farklı kapalı konut siteleri ve çevrelerindeki gecekondü yerleşimleri ile ilişkilerinin gözlemlenmesiyle başlanmıştır. Tepeüstü Bölgesinin Kadıköy, Üsküdar, Levent gibi önemli merkezlerle bağlantısı bulunmaktadır. İkea, Meydan, Real gibi alışveriş merkezlerinin Tepeüstü Kavşağı’na kurulmasında bu durumun etkisi yadsınamaz. Adı geçen alışveriş merkezlerinin varlığı, kapalı sitelerin buraya yönelimini destekleyen bir olgudur. Kapalı sitelerin bu alandaki inşaat faaliyetlerine kronolojik sırayla bakılacak olursa; söz konusu alışveriş merkezlerinin bitiş zamanları ile Mytown, Selvice Evleri gibi kapalı konut sitelerinin bitiş zamanlarının örtüştüğü görülmektedir.

Mycity konut sitesi ise; söz konusu alışveriş merkezlerinden önce Tavukçuyolu üzerinde gecekondü mahallelerinin arasında inşa edilmiştir. Ümraniye Mycity, ilgili şirketler grubunun ilk projesidir ve “My” kelimesi ile kişiye özgü tasarıma atıfta bulunulduğu belirtilmektedir (URL 5). Reklam metninde ise; “bütünüyle şehirli” sloganı tercih edilmiştir (URL 6). Çakmak Mahallesi sınırlarında kalan bu proje, belirli bir etiket oluşturarak markalaşma sürecini başlatmış ve bu markanın ilk ürününü de bu alanda inşa etmiştir. Tepeüstü Bölgesi Çakmak Mahallesi’ farklı alt kent modellerinin yan yanılığı böylelikle başlamış olmaktadır.

Tavukçuyolu Caddesi Tepeüstü Bölgesi’ni Dudullu’ya, Modoko, İmes gibi önemli üretim alanlarına bağlayan bir caddedir. Tavukçuyolu Caddesi boyunca kasaba görüntüsünde bir yerleşim düzeni olduğu söylenebilir. Bu düzen içerisinde,

ayrışmanın başladığı nokta olarak, MyCity konut sitesinin duvarlarla çevirdiği alan gösterilebilir. Söz konusu sitenin Tavukçuyolu ile ayrıldığı Tepeüstü Mahallesi'nin iç kısımlarında ise; yer yer köy tipi yerleşim düzenlerini görmek mümkündür. Bu mahallenin Alemdağ Caddesi tarafındaki kısmında, küçük ölçekli oto sanayi atölyeleri yer almaktadır. Mahallenin iç taraflarında, konut yerleşimlerinin altında da küçük atölyelere rastlamak mümkündür.

Ümraniye Belediyesi'nin resmi sitesinde, yeni mahalle yerleşimleri başlığı altındaki tablo incelendiğinde; şu anda Tepeüstü Mahallesi sınırları içerisinde gösterilen bölgenin, eskiden Ihlamurkuyu Mahallesi'ne dâhil olduğu görülmektedir (URL 8). Ihlamurkuyu Mahallesi'nin bugünkü sınırları içerisinde, MyCity projesini gerçekleştiren şirketin bir başka konut sitesi olan MyTown projesi yer almaktadır.

Ihlamurkuyu ve Çakmak Mahalleleri'nin belediyenin sitesinde yayınlanan nüfus artış tablolarına bakıldığında; 2000-2007 yılları arasındaki süreçte iki katına yakın bir artış gözlemlenmektedir (URL 1). Söz konusu aralık, bölüm başında örneklenen alışveriş ve konut sitelerinin inşaat faaliyetlerinin yoğunlaştığı dönemdir. Ihlamurkuyu Mahallesi ile ilgili bir başka önemli veri ise; 1990 yılında nüfusun sıfır olarak gösterilmesidir. Bu veriler ışığında son 10 yıllık süreçte bölgede gerek nüfus gerek yapılaşma faaliyetleri açısından önemli dönüşümlerin ve büyümenin yaşandığı sonucu çıkarılabilir.

Çizelge 4.1 : Ümraniye İlçesinin Mahalle Bazında Nüfusları (URL 1)

Mahalle	1990 Nüfusu	1997 Nüfusu	2000 Nüfusu	2007 Nüfusu
Ümraniye (Şehir)	242,091	366,403	446,219	630,914
Çakmak	16,751	30,553	38,618	69,348
Ihlamurkuyu	0	30,269	39,636	53,811

Çalışma kapsamında Tavukçuyolu ile ayrılmış olan Çakmak ve Tepeüstü Mahalleleri'nde, mekândaki ve yaşam biçimlerindeki ayrışmalar gözlemlenecektir. Bu iki mahallenin özelliği; metropol içerisinde hızlı dönüşümler sonucunda karşılaşılan farklılaşma örneklerini içermesidir. Birbirlerine mekân içerisinde bir cadde mesafesi kadar uzak olan iki altkentleşme tipi, bu bölgede karşı karşıya gelmektedir. Mahallelerin içlerine doğru ilerlendiğinde, metropole taşınan yerel yaşam biçimlerini ve bunların mimari temsillerini görmek mümkündür. Konut

sitesinin metropolle kurduğu bağlantı ise; etrafına çevrilen sınırdan, bir imaj olarak bölgedeki etkisinden ve içerdiği donatılardan okunacaktır. Kullanıcıların farklılıkları ise; sınır ve arayüz örneklerini oluşturan mimari öğelerin hedef ya da dolaylı kullanıcısı olmaları çerçevesinde ele alınmaktadır. Her ürün belirli bir kullanıcıyı hedefler ve o kullanıcının ihtiyaçlarını, beklentilerini ortaya koyarken; hedef kitlesi içerisinde olmayan kullanıcıları da etkilemektedir. Dolayısı ile mimari temsiller üzerinden sınır ve arayüz örneklemeleri yapılırken; söz konusu mimari ürünlerin hedef ve dolaylı kullanıcıları arasındaki etkileşim ve iletişim de irdelenecektir

4.2.2 Tepeüstü ve Çakmak Mahallerinde Sınır Örneklerinin İrdelenmesi

Çalışmanın veri toplama kısmı Tepeüstü Bölgesinde; Tepeüstü ve Çakmak Mahalleleri odağında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu mahalleler, farklı alt kentleşme tiplerinin hakim olduğu alanlar olmaları sebebiyle tercih edilmişlerdir. Çalışma alanında veriler toplanırken; yerel ve toplumsal kimliklerin, günlük pratiklerin, metropolle kurulan ilişkinin, ürünler aracılığıyla temsil ediliş biçimlerine bakılmıştır. Bu doğrultuda analizler; yaşanan mekânın giriş kapısı, cepheler ve donatılar başlıkları altında gerçekleştirilmiştir. Giriş kapıları, yerel ve toplumsal kimliklerin temsiliyetini sağlayan önemli bir araç olarak görüldüğü için; veri toplama aşamasında önemli gruplandırmalardan biri olmuştur. Yaşanan mekânı çevreleyen ve tanımlayan cepheler ise; grupların ve kişilerin ayrışma eğilimlerini ortaya koyması bakımından önemsenmektedir. Söz konusu sınırlarla iletilen mesajlar, sınıflar arası ayrışmanın mekâna yansımada birincil etkenlerden biridir. Donatılar ise; farklı sınıfların sosyalleşme biçimlerindeki ayrışmaların ortaya konabilmesi açısından önemsenmektedir.

4.2.2.1 Giriş Kapıları

Yaşanan mekânın giriş kapısı, gerek yaşam alanının niteliği gerekse kullanıcısı hakkında bilgiler taşımaktadır. Gecekondu yerleşimlerinde görülen yapılar, kullanıcının yaşama biçimi ve mekânın iç kurgusu ile ilgili en bol bilginin elde edildiği örneklerdir.

Tepeüstü Mahallesi'nde yapılan araştırmalarda, giriş kapıları ile ilgili veriler elde edilirken, kapıda kullanılan malzeme, bu malzeme ile kapının ne şekilde kişiselleştirildiği, girişle ne gibi sosyalleşme alanları oluşturulduğuna bakılmıştır. Veriler bu çerçevede düzenlenmiştir. Tepeüstü Mahallesi'ndeki yerleşim alanlarında;

giriş kapısı üzerinden ne gibi yerelliklerin okunaklı kılındığı ve benzer yaşam biçimlerine sahip kullanıcıların birbirleri ile ilişkileri gözlemlenmiştir. Kapalı konut siteleri örnekleri üzerinden ise; grup kimliğinin ürüne ne şekilde yansıtıldığına ve farklı kapalı konut sitelerindeki benzer yaklaşımlara bakılmıştır.

Alt kentleşme başlığı altında kayıtdışı yapılaşma alanlarından bahsedilirken, geçiciliğin hâkim olduğu alanlar olarak tanımlanmıştır. Söz konusu geçicilik hissi cephelerde ve kapıda kullanılan malzemelerde de hissedilmektedir. Anlık çözümlerle ihtiyaçların giderildiği, o anların da katmanlaşarak cephelerden okunabildiği, bölgeden elde edilen verilerle gözlemlenebilmiştir. Şekil 4.5'te a ve b fotoğraflarındaki giriş kapısı örnekleri, geçicilik hissini oluşturan ve katmanlaşmanın da gözlemlendiği örneklerdir.

Şekil 4.5 : Tepeüstü Mahallesi'nden giriş kapısı örnekleri

Şekil 4.5'de b bölümündeki kapı zaman içerisinde güçlendirilmek için rastgele malzemelerle sağlamlaştırılmış, en son olarak da konutun numarası tabela ile kapıya iliştilmiştir. Kapı; girişi sağlama ve mahalli örgütlenme içerisinde numaralı sistemle fark edilebilirliğin sağlamasının dışında, kullanıcı ve yaşama mekânı ile ilgili bu tip verileri taşımaktadır. Şekil 4.6'da a bölümündeki fotoğrafla belgelenen kapı da yine, zaman içerisinde çeşitli malzemelerle, anlık bir çözüm olarak

güçlendirilmiştir. Kayıt dışı yapılaşmalardaki geçicilik hissini en net yansıtan örneklerden biridir.

Şekil 4.6 : Tepeüstü Mahallesi’ndeki anlık çözümlere bir örnek

Anlık çözümler bulunması ile ilgili bir diğer örnek ise Şekil 4.6’da görülmektedir. Çatı arasında kapalı mekân elde edilmesi için, geçici malzemelerle kapatılmış ve cepheye dayanan ahşap gemici merdiveni niteliğindeki bir merdivenle, söz konusu mekâna giriş sağlanmıştır. Bu tip yapılaşmalarda anlık çözümler katmanlaşarak, cepheye yansımaktadır. Çatı arasının sonradan kapatılması, cephedeki malzeme farklılıklarından ve montaj biçiminden anlaşılabilmektedir. Anlık çözümlerin cephede katmanlaşmasına bir diğer örnek ise şekil 4.7’deki yapıdır. İhlamurkuyu Mahallesi sınırları içinde kalan bu yapı örneği üzerinden, zaman içerisinde yapılan ekleri malzeme farklılıkları ile gözlemlemek mümkündür. Ürün kişilerin ihtiyaçlarına göre sürekli şekil değiştirmektedir.

Tepeüstü Mahallesinde giriş kapılarının bir diğer ortak özelliği ise sokakla, yani kamusal alanla “direkt” bağlantı kurulmasıdır. Kapalı konut sitelerinde, birkaç aşamadan geçildikten sonra konuta ulaşma yaklaşımının aksine; sokak, iç mekândan bir kapı uzakta bulunmaktadır.

Şekil 4.7 : Anlık çözümlerin cephede katmanlaşması

Şekil 4.8’deki örneklerde de benzer yaklaşım rahatlıkla gözlemlenebilmektedir. Aynı zamanda bu örnekte de görüldüğü gibi; sokakla kurulan direk bağlantı, giriş alanının sosyalleşebilmek için kullanılmasına olanak sağlamaktadır.

Şekil 4.8 : Giriş önünün sosyalleşme alanı olarak kullanımına bir örnek

Kapalı konut sitelerindeki birkaç aşamadan geçildikten sonra konuta ulaşma yaklaşımının aksine, Tepeüstü Mahallesi’ndeki yerleşimde, sokak iç mekândan bir kapı uzakta bulunmaktadır.

Şekil 4.9 : Tepeüstü Mahallesi’nde sokakla bağlantı kuran giriş kapısı örnekleri

Şekil 4.9’deki sokaktan direk giriş sağlanan birkaç örnek bir arada toplamıştır. Bu örneklerin bir arada verilmesinin sebebi, giriş yaklaşımları üzerinden farklı kullanıcılar arasında çizilen sınırların esnekliğinin gözlenebiliyor olmasıdır. Şekil 4.9’da a fotoğrafında iki farklı yaşam alanı için oluşturulan girişlerin, birbirine geçtiği görülmektedir. Bu birbirine geçiş, birbirinden haberdar olmayı sağlamakta dolayısıyla iletişim güçlenmektedir. Aynı şekilde b fotoğrafında ise; sokakla kurulan doğrudan bağlantı görülmektedir. Aynı zamanda alt katta, sokakla yaşam alanı arasında oluşturulan bölmenin sonradan eklendiği ve bu bölmenin oluşturulması için kullanılan malzemenin iç mekânlarda kullanılan bir malzeme olduğu görülmektedir. Bu da giriş alanlarının iç mekân gibi kullanılmasına ve ihtiyaçlar doğrultusunda ürüne yapılan basit müdahalelere örnek teşkil etmektedir. Şekil 4.9’da c fotoğrafı da; farklı konutların girişlerinin birbirine geçmesi ve girişin

iç mekân gibi kullanılmasına bir örnek olarak, diğer fotoğraflarla birlikte değerlendirilebilir. Girişlerdeki farklılaşma cephe renkleri ile sağlanmaya çalışılmıştır.

Şekil 4.10 : Cephede katmanlaşma ve sürekli değişim

Şekil 4.10'daki örneklerde, kullanıcı ihtiyaçlarına göre konutun her an dönüşüm içerisinde olduğu yapı örnekleri görülmektedir. Kayıtdışı yapılaşma alanları, yayılarak genişleyen yerleşim alanları olarak değerlendirilebilir. Bu yayılma eğilimi, farklı konut birimlerinin sınırlarının birbirine geçmesi; konutların birbirine yaslanarak, ara mekânların yapının içine dâhil edilmesi gibi yaklaşımları da açıklamaktadır. Şekil 4.10'da a fotoğrafında, sarı bina ile yaslandığı bina arasındaki alanın üstünün örtülerek yeni bir kullanım alanı oluşturulması, yayılarak büyümeye bir örnektir. Yaslandığı binanın çatısına bakıldığında, kolon donatılarının açıkta bırakıldığı görülmekte; bu da kullanıcının ihtiyacına göre yeni bir kat çıkılabileceğini göstermektedir. Şekil 4.10'da b fotoğrafında aynı binanın başka açıdan görünümü bulunmaktadır. Bu binalar MyCity kapalı konut sitesine çıkan sokakta bulunmaktadır. Sokağa bu açıdan bakıldığında, mekândaki ayrışma daha net algılanabilmektedir.

Şekil 4.11 : Tepeüstü Mahallesi’ndeki bir yenileme örneği

Çalışma alanında, iki yıllık süre içerisinde elde edilen verilerden bazıları karşılaştırıldığında; girişlerin kişiselleştirilmesi ve güzelleştirilmesi ile ilgili bazı örneklerdeki değişim dikkat çekmiştir. Şekil 4.11’deki fotoğraflar, giriş kapısının kişiselleştirilmesi ve güzelleştirilmesine bir örnek teşkil etmektedir. 2007’de çekilen a fotoğrafında; niteliksiz bir kapı ve aydınlatma elemanı kullanılmışken, 2009’da çekilen b fotoğrafında; girişin, kullanılan boya rengi ile daha fark edilir kılındığı görülmüştür. Bununla birlikte, eski kapı ve ışığın yerine daha iddialı bir kapı ve daha büyük bir ışık konduğu görülmüştür.

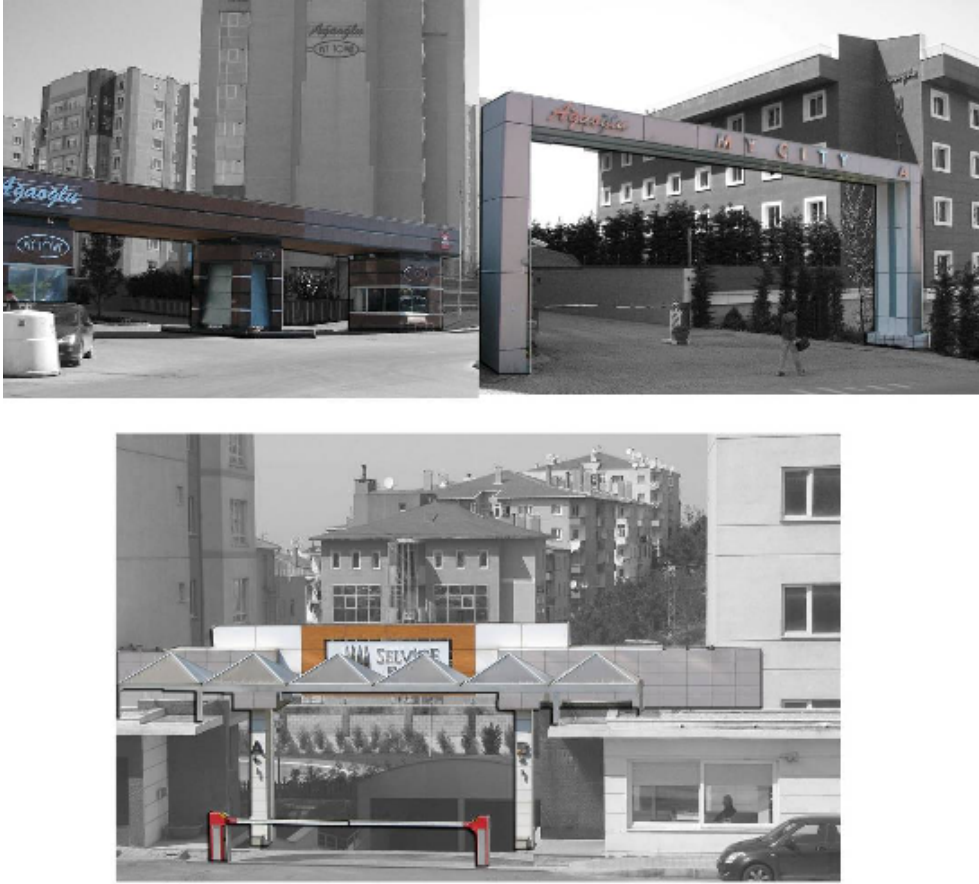

Şekil 4.12 : Giriş kapısının kişiselleştirilmesi

Kayıtdışı yapılaşma alanlarından kullanıcılarının, ürünü kişiselleştirmek için daha çok imkân olduğu belirtilmişti. Şekil 4.12’deki giriş, kullanıcının giriş kapısını

kişiselleştirmesine bir örnek oluşturmaktadır. Giriş kapısı kullanıcının kişisel beğenilerinin, ürün üzerinden temsil edilmesini sağlamaktadır.

Kapalı konut sitelerinin giriş kapıları, Tepeüstü Bölgesi'nde bulunan üç farklı kapalı konut sitesinden elde edilen verilerle örneklenmiştir. Öncelikli olarak Tepeüstü Mahallesi'nin karşısında bulunan, MyCity konut sitesinin giriş kapıları incelenmiştir. Ihlamurkuyu Mahallesi'nde bulunan Mytown ve İkea'nın arka tarafında kalan Selvice Evleri konut sitelerinin giriş kapıları ise; Tepeüstü Bölgesinde görülen kapalı konut sitesi giriş kapısı örnekleri içerisinde yer almıştır.

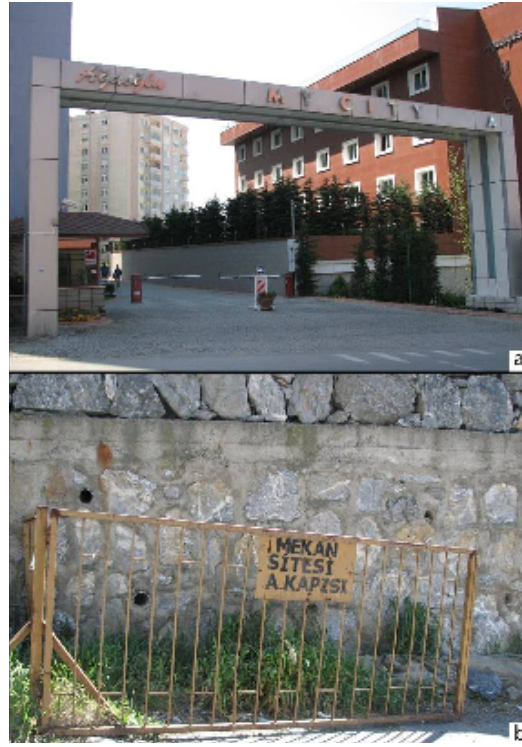

Şekil 4.13 : Girişlerdeki ortak kademelendirme özelliğini gösteren örnekler

Şekil 4.13'teki örnekler incelendiğinde, ortak noktanın girişlerdeki kademelendirme yaklaşımı olduğu söylenebilir. Kapalı konut sitelerinde duvarların, güvenlik bariyerlerinin ardından kullanıcı, dairesinin bulunduğu apartman bloğuna gelmekte, o bloğun kapısından içeri girdikten sonra kendi konutunun girişine ulaşabilmektedir. Dolayısıyla; en dışarıda sınırdan içeri girişi sağlayan kapı, bir mimari ürün olarak toplu konut sitesi içindeki yaklaşık 600 kişinin bir grup olarak temsilini

gerçekleştirmekte, Tepeüstü Mahallesi'ndeki örneklerde görülen türden bir kişiselleştirme için zemin oluşturmamaktadır. Kapalı konut sitelerinde yaşayanlar da zaten o grup kimliğine dâhil olabilmek amacıyla böyle bir yaşama alanı tercih etmektedirler. Bu tür konut siteleri, sınıflar arası statü farkının somutlaştırılmasında bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu tip alt kent modellerinin statü sembolü olarak görülmesi, çalışmanın alt kent kavramının ele alındığı ilk bölümde ortaya konmuştur.

Kapalı konut sitelerinin giriş kapılarında genel yaklaşımın aynı olduğu vurgulanmıştır. Söz konusu yaklaşımın imajlaşarak, çevresindeki yapılaşmaları da etkilediği, alan araştırmasının yapıldığı mahallelerde gözlemlenmiştir. Giriş kapısı örneği üzerinden bu durumu değerlendirecek olursa; statü, mimari ürünle birlikte bir biçime dönüşmektedir. Söz konusu biçimin türevleri, farklı sınıflardan kullanıcılar için üretilerek; her kullanıcının kendi sınıfının statüsünü belirginleştirmesinde kullanılmaktadır.

Şekil 4.14 : Ürünlerin imajlaşması

Şekil 4.14'deki fotoğraflar, statünün giriş kapısı özelinde imajlaşması; daha sonra mimari biçimlenişlere sahip konutlar için bu imajın türevlerinin üretilmesini ortaya koyan örneklerdir. Benzer yaklaşım şekil 4.15'teki örneklerde de görülmektedir. Kişisel sınırların korunma biçimi de statüyü simgeleyen bir araçtır.

Şekil 4.15 : İki farklı alt kentleşmede de sınırın korunduğunu gösteren örnekler

Kapalı konut sitesinde kullanılan uyarı levhalarının türevlerinin, Tepeüstü Mahallesi'ndeki yapılarda da görülmesi statünün imaja dönüşmesi ve türevlerinin üretilmesine bir örnek teşkil etmektedir.

Sonuç olarak; çalışmanın bu bölümünde, giriş kapıları üzerinden mimari tasarım ürünlerinin ne gibi mesajlar taşıdıkları, ne tür yaşama biçimlerini temsil ettikleri ortaya konmakta; bu doğrultuda ürüne yüklenen işlevler hem fiziksel hem de sosyal boyutuyla ele alınmaktadır. Giriş kapılarının diğer kullanıcılarla sosyalleşme alanları oluşturduğu, iç mekâna dâhilmiş gibi davranılarak yan işlevler eklendiği görülmüştür. Tepeüstü Mahallesi'ndeki örneklerde, giriş alanının kullanıcılar arasında iletişimi güçlendiren bir mekân olduğu da görülmüştür.

MyCity ve diğer kapalı konut sitelerinde giriş kapılarının bir konseptin parçası olarak sınıflar arası statü farkını somutlaştırdığı çıkarımı yapılmıştır. Statünün bir mimari temsile dönüşmesi, söz konusu ürünün imajlaşarak türevlerinin farklı sınıf kullanıcıları tarafından kullanılması, değerlendirmeler sonucunda ulaşılan başka bir bulgudur. Bu bölümde varılan bir diğer sonuç ise; kapalı konut sitelerinde, bir grubun ürün üzerinden temsili gerçekleştirildiği için ürünün kişiselleştirilmesi söz konusu olamamıştır.

4.2.2.2 Cepheler ve Donatılar

Alan araştırmasının bu bölümünde; farklı alt kentleşme tiplerindeki sınır oluşturma biçimleri ile ilgili veriler değerlendirilmiştir. Farklı grupların yan yana geldikleri alanlarda sınırlar, farklılıkların vurgulanması açısından önem teşkil etmektedir. Kapalı konut sitelerinde sınır oluşturan duvarlar, vaat edilen yalıtılmışlığın sağlanması ve ayrıcalıkların vurgulanmasında kullanılmaktadır. Reklam metinlerinde altı çizilen konforlu yaşam öğeleri, duvarların sınırları içerisindeki alandan asla dışarı çıkmamakta ve dışarıdan yalıtılmasına özen gösterilmektedir. Ağaoğlu grubunun internet sitesinde MyCity ile ilgili reklam metni şu şekildedir:

”Ağaoğlu My City' den konut sahibi olanlar sadece kendilerine bir ev almakla kalmıyor aynı zamanda bir yaşam tarzı da satın alıyorlar. Çünkü My City, tüm aktiviteleriyle sitenizden çıkmadan gerçekleştirebileceğiniz alternatifleri içinde saklıyor.”

Sınırların içerisinden çıkılmayacağı vaadi, söz konusu reklam metninde de görülmektedir; bu da sınırların kapalı konut siteleri için önemini göstermektedir. Söz konusu sınırların içerisinde olmak ayrıcalığın işaretidir.

Şekil 4.16 : Donatılar

Şekil 4.16'daki kapalı konut sitesinin fotoğrafında da görüldüğü gibi, site duvarlarının içerisinde spor ve açık hava aktiviteleri ile ilgili donatılar yerleştirilmiştir; ancak bu donatıları kullanan kullanıcılar görülememektedir. Tepeüstü Mahallesi'ndeki sınırlar incelendiğinde ise yerleşimlerin birbirine geçmiş durumda olması dikkat çekmektedir. Birbirinin üzerine yaslanan, başka kullanıcının bahçesinden giriş verilen yapılar bulunmaktadır. Kayıtdışı yapılaşmalardaki bu birbirine geçmiş bitişik yapılar, bir bütünü tanımlamaktadırlar. Kişiler bu şekilde bir grup temsili oluşturmaktadırlar. Şekil 4.17'de birbirine yaslanma ve sınırların karışması ile ilgili fotoğraf görülmektedir.

Şekil 4.17 : Yaslanma ve sınırların birbirine karışmasını gösteren örnekler

Kayıtdışı yerleşim alanlarında sosyal yaşantı ile ilgili donatılar yapının sınırını oluşturan cephelerin üzerinde bulunmakta, sınırların dışına taşmaktadır. Giriş yaklaşımlarında da vurgulandığı gibi bu tip yerleşimlerde yaşantı sokağa taşmakta, dolayısıyla donatılar da konut sınırlarının dışına taşmaktadır. Tepeüstü Mahallesi'ndeki örneklerde çamaşırların asıldığı yerler, oturma alanları sınırların dışında ya da sokakla konut arasında kalan yarı sınırlandırılmış alanlarda bulunmaktadır. Şekil 4.18'deki fotoğraflar, sokak ile konut arasındaki alanın sosyalleşme alanı olarak kurgulandığı ve donatıların konut sınırları dışına taşıdığı örneklerdendir.

Şekil 4.18 : Donatıların konut dışına taşıdığı gösteren örnekler

Çamaşır asma alanları da söz konusu yapılaşma tipi için sembolik önem taşıyan donatılardan biridir ve Tepeüstü Mahallesi'nde çamaşır asmak için pek çok alternatif üretildiği görülmektedir. Çamaşır asmak her sınıftan kullanıcının günlük yaşam pratikleri içinde bulunan; ancak donatılara göre biçiminin değiştiği bir eylemdir. Kayıtdışı yapılaşma alanlarındaki örnekler ise; yerel yaşam biçiminin metropoliten kente taşınmasını örneklediği için, verilere dahil edilmiştir. Çamaşır asmak için yapılan alan tercihi; yaşama mekânının konut sınırlarının dışına taşmasına bir örnek teşkil etmektedir.

Şekil 4.19 : Sembolik çamaşır asma mekânlarına örnekler

Şekil 4.19’da görüldüğü gibi bazen dışarıdan iki camın demirleri arasına, bazen, sokak sınırı ile konut arasında kalan alana gerilen ipin üzerine bazense giriş alanındaki her hangi bir noktaya çamaşır asılabilmektedir. Çamaşır asma biçimi ve her türlü kişisel eşyanın bu denli açık bir biçimde sergilenmesi, yerel kültür pratikleri ile ilgili bir olgu olduğu için çalışma kapsamında önemsenmektedir. Çamaşır asma biçimi, gecekondü tipi konut yerleşimlerinde, yerel kimliğin dışa vurulduğu alanlardan biri olarak görülmektedir.

4.2.2.3 Cepheler

Farklı sınıfların mimari ürünler üzerinden temsilinde yaşanan mekânın cephesi de önemli bir veri kaynağıdır. Cephede kullanılan malzemelerin niteliği kullanıcılarla ilgi bilgi verebilmektedir.

Kapalı konut sitelerinde, sitede yaşayan kullanıcılar bir grup kimliği ile temsil edilmekte ve söz konusu sitenin ismi ile etiketlenen cephelerle temsil edilmektedirler. Kayıtdışı yerleşim alanlarında ise; kullanıcılar kişiselleştirilen cephelerle temsil edilmektedirler. İki farklı alt kentleşmenin karşılaştığı alanlarda ise; şekil 4.20’de görüldüğü gibi mimari dilde ayrışmalar meydana gelmektedir. Bir tarafta birbirini tekrar eden standart bloklar; diğer tarafta ise, kullanıcıların kişisel tercihleri ile şekillendirdikleri karma yapı blokları bulunmaktadır; fakat karma yapı blokları da yan yana gelerek bir grup kimliğinin temsilini gerçekleştirmektedirler.

Şekil 4.20 : Farklı alt kentleşmelerin yan yana gelmeleri ile oluşan ayrışma örneği

Giriş kapıları ile ilgili örneklerin irdelendiği önceki bölümde, anlık çözümlerin cephede katmanlaşarak somutlaştığı vurgulanmıştı. Söz konusu katmanlaşmalar ve her an kat çıkılabilecek durumda bırakılan yapılar; kullanıcıların değişen ihtiyaçlarına cevap verecek esnekliği taşımaktadırlar; ancak bu yapılar kendi içinde bir bütünlük oluşturmamışlarından; bu durum cephelere karmaşa olarak yansımaktadır. Geçici çözümlerle ihtiyaçların giderilmesi, ürünün kullanıcılarında geçicilik hissinin hakim olduğunu göstermektedir. Kalıcı çözümler yerine, anlık çözümlerin tercih edilmesi her an yerinden edilecek olmanın verdiği tedirginliğin bir sonucudur.

Şekil 4.21 : Katmanlaşan ve dönüşen cephelere örnek

Şekil 4.21’de aynı yapının farklı cepheleri görülmektedir. Söz konusu şekildeki a fotoğrafına bakıldığında, çatı arasının kapalı mekâna dahil edilerek, yapıda kullanılan alanın genişletildiği görülmektedir. Cephenin çatı arasına kadarki bölümü sıvanmış; ancak sonradan kapatılan çatı arası henüz sıvanmamıştır. Buna karşın, pencere doğramalarında daha özenli davranılmış ve standart bir malzeme tercih edilmiştir. Aynı şekildeki b fotoğrafında ise; aynı yapının başka bir cephesinde, sıva üzerine yapılan desenlerle, yapının cephesine hareketlilik getirilmeye çalışılmıştır. Şekil 4.22’deki yapıda da yine benzer yaklaşımlar görülmektedir.

Şekil 4.22 : Katmanlaşan ve dönüşen cephelere örnek

Şekil 4.23 : Farklı altkentleşme modellerinin karşılaşma alanından örnekler

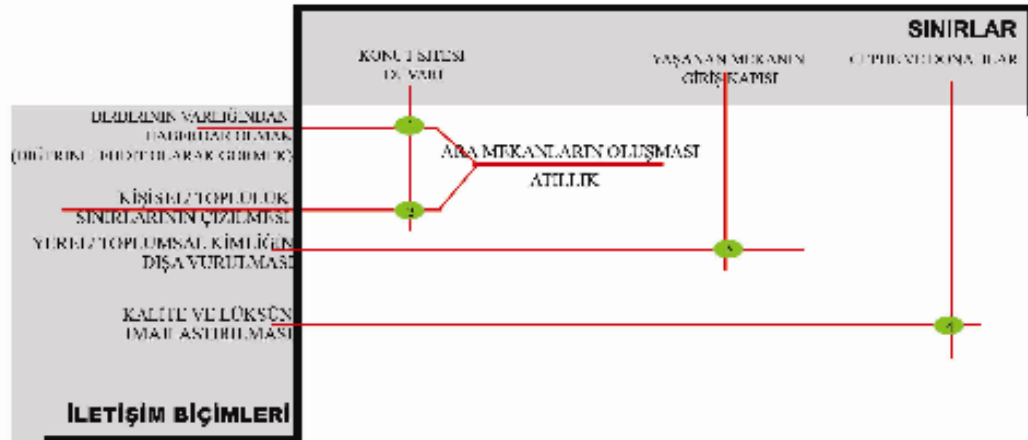
Şekil 4.23'teki fotoğraflarda, farklı alt kentleşme tiplerinin karşılaşma alanlarında görülen durumlarla ilgili imajlar bulunmaktadır. Giriş, donatı, cephe başlıkları altında, söz konusu karşılaşma alanlarında mimari ürünler üzerinden kullanıcıların yaşam biçimi ile ilgili bulgular elde edilmeye çalışılmıştır. Farklı kullanıcılara göre

şekillenen mimari ürünlerin; hangi ihtiyaçlar doğrultusunda şekillendiği ve toplumsal statüyü ne şekilde temsil ettiği ile ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur.

Sonuç olarak, sınır oluşturma ve sosyalleşme imkânları sağlayacak donatıların yerleştirilme biçimindeki farklılıklar ve bu farklılıkların altında yatan sosyal nedenler, iki farklı alt kentleşme tipi üzerinden verilen örneklerle somutlaştırılmıştır. Söz konusu örnekler; mimari tasarım ürünleri üzerinden kullanıcıları ile ilgili ne tür bilgiler edinilebileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

4.2.3 Sınır Örnekleri Üzerinden Ürün Ölçeğinde Yapılan Okumalar

Arakesitteki kesişim süreçlerinin ayrışma ile sonuçlandığı sınır örneklerinin mimari temsilleri, bir önceki bölümde ortaya konmuştur. Sınır ve arayüz tanımları üzerinden; metropolde, üst ölçekte gerçekleşmekte olan dönüşümlerin ürün ölçeğinde analizinin yapılması amaçlanmaktadır. Sınır üzerinden kullanıcılar arasında tek yönlü bir mesaj iletimi olduğu şekil 4.4'teki grafikte özetlenmektedir. Sınır olarak örneklenen mimari temsillerin ilettikleri mesajlar, Şekil 4.24'teki matriste toplanmıştır.

Şekil 4.24 : Sınırlar ve iletilen mesajlar

Şekil 4.24'teki matris oluşturulurken; alan çalışmasındaki mimari ürünlerin, farklı kullanıcılar arasında başlattıkları iletişim süreçleri değerlendirilmiştir. Söz konusu iletişim biçimi, analitik çerçevedeki tanımlarla belirlenen sınırlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Sınır olarak örneklenen mimari tasarım ürünleri; bir önceki

bölümde giriş kapıları, donatılar ve cepheler başlıkları altında yapılan değerlendirmeler sonucunda elde edilen bulgulara göre belirlenmiştir. Kullanıcı kimliklerinin, statülerinin, yaşam biçiminin, yerel ve kültürel kimliğinin, sosyalleşme biçiminin temsil edildiği örnekler matriste toplanmıştır. Bu ürünlerin, dolaylı kullanıcılarına ilettikleri mesajlar, iletişim biçimini tanımlamaktadır. Çalışma alanındaki veriler değerlendirilirken, mekândaki ve sosyal yaşantıdaki ayrışma ve üründeki dönüşme ile ilgili örnekler ortaya konmuştur.

Matristeki 1 ve 2 numaralı iletişim biçimi-sınır eşleşmesinde; farklı morfolojilerdeki mimari ürünlerin ve bunların kullanıcı gruplarının, metropolün aynı bölgesinde karşılaşmasının, ayrışmayla sonuçlanması örneklenmektedir. Gruplar farklılıklarını belirginleştirmek için, grup ya da kişisel sınırlarını belirginleştirirler. Sınırların arasında kalan alan ise; kimse tarafından sahiplenilmez ve atılaşır. Bu atılaşan bu “ara-mekânlar” geleceğin kayıtdışı yapılaşma alanları olmaya aday mekanlarıdır.

Matristeki 3 numaralı iletişim biçimi-sınır eşleşmesinde; giriş kapılarının, ürünün dolaylı kullanıcılarına ilettikleri mesaj sonucunda, toplumsal kimliklerin dışa vurulması gerçekleşmektedir. Kapalı konut sitesinin kullanıcılarının grup kimlikleri, bir konseptin parçası olan giriş kapısı ile temsil edilmektedir. Söz konusu giriş kapısından içeri girebilen ayrıcalıklı sınıf, diğerlerinden bu kapıyla yalıtılmaktadır. Buna karşılık, kayıt dışı yerleşim alanlarında yaşayan kişiler de; yaşadıkları mekânın giriş kapısını kişiselleştirerek, yerel kimliklerinin temsil edilmesini sağlamaktadırlar. Giriş kapısı üzerinden her iki sınıf da farklılıklarını somutlaştırmakta ve birbirlerinin varlığından haberdar olmaktadır.

Matristeki 4 numaralı eşleşmede; farklı kullanıcılar arasındaki iletişim sonucu, dolaylı kullanıcının dönüşümü ve bu dönüşümün ürüne yansması söz konusudur. Kapalı konut sitelerinin hepsinde ortak olan donatılar bulunmaktadır. Birbirine eş değer nitelikteki bu yerleşimler, lüksün imajlaşmasına neden olurlar. Kapalı konut sitelerinin mimari temsilde kullanılan malzeme, teknolojik donatılar gibi öğeler lüksün “paketini” oluşturmaktadır. Bu imaj, dolaylı kullanıcıların da ulaşmayı hedeflediği bir ürünü ifade etmektedir. Dolayısıyla söz konusu imajın türevleri, sınırlar üzerinden iletilen mesajlar aracılığıyla yayılmaktadır. lüksün “paketini” oluşturmaktadır.

Sonuç olarak, metropolde farklı morfolojilerdeki alt kentlerin yan yana geldiği bir konut alanı olan Tepeüstü Mevkii, bir arakesit alanı olarak örneklenirken; daha önce mimari tasarım kapsamında yeniden tanımlanmış olan sınır kavramının mimari temsilleri, bu bölümde ortaya konmuştur. Sınır özelliği gösteren mimari temsillerin, hedef kullanıcılarına nasıl bir kentsellik sundukları ve metropolde ne tür bir yaşam biçimine imkân tanıdıkları fotoğraflarla örneklenen mimari öğelerle birlikte ele alınmıştır. İletişim biçimi- sınır matrisi aracılığı ile ise; mimari temsiller üzerinden, hedef ve dolaylı kullanıcılar arasında ne tür bir mesajların iletildiği ortaya konmuştur. Bundan sonraki bölümde; farklı mimari biçimlenişlerdeki konut alanlarının, yaşam alanlarını ayırıştırma eğilimindeki kullanıcılarının; etkileşime geçtiği arayüz alanı örneklenecektir. Böylelikle mekânının sınırlarla ayrıştığı, farklı alt kentlere bölündüğü Tepeüstü Bölgesi'nde; mimari temsillerle etkileşimin ne şekilde sağlanabildiği gözlemlenmiş olacaktır.

4.3 Tepeüstü Arakesitinde Arayüz Örneği Olarak Meydan AVM'nin Analizi

4.3.1 Arakesitlerde Arayüz Oluşturma Potansiyelinin Sosyalleşme İhtiyacı ile İlişkisi

Bir mimari öğenin (bu kentsel ölçekte olabileceği gibi ürün ölçeğinde de olabilir) arayüz olarak değerlendirilmesi için; o öğenin ortak bir dil aracılığıyla bir etkileşim sağlıyor olması gerekmektedir. Bilişim alanında, kullanıcı arayüzünün “insan ile bilgisayar arasında” gerçekleştirdiği etkileşim üzerinde odaklanılmakta ve arayüz tasarımları, bu etkileşimin iyileştirilmesi doğrultusunda yenilenmektedir. Çalışma alanında ise; arayüz olarak değerlendirilen mimari öğenin, hedef ve dolaylı kullanıcıları arasında gerçekleşen etkileşim önemsenmektedir. Bunun sebebi ise; hedef ve dolaylı kullanıcılar arasındaki etkileşimin, “arayüz olarak” değerlendirilen mimari öğenin dahil olduğu üst sistem (metropol) ile kurulan ilişkiyi de etkilemesidir.

Kesişim sürecinin bileşenleri olarak iletişimin ve etkileşimin tanımının yapıldığı bölümlerde, iletişimin ortak bir dil üzerinden gerçekleştirileceği vurgusu yapılmaktadır. Arayüz, bir mimari öge olarak söz konusu iletişimi; mimari temsil üzerinden gerçekleştirmektedir. Arayüzün mimari temsili; etkileşimin, üzerine inşaa edileceği ortak dili oluşturmaktadır. Söz konusu temsil, konut alanlarında farklı

morfolojilerdeki alt kentlerin ayrışma eğilimindeki kullanıcılarının, bir araya gelmesini ve bir paylaşım içerisine girmelerini sağlayacaktır. Bir arakesitte kesişen bu kullanıcıları, ötekenden ayrışma eğiliminden uzaklaştıracak olan etmen, kişilerin sosyalleşme ihtiyacıdır. Günümüzde bu ihtiyaç, tüketim odaklı mekanlarda giderilmektedir.”Yok-yer”ler (non-places) olarak da tanımlanan alışveriş merkezleri, çağımızın yeni sosyalleşme alanlarını oluşturmaktadırlar. Çalışma alanında bulunan ve sınır kavramı irdelenirken örnekler arasında yer alan kapalı konut siteleri, spor faaliyetlerinin gerçekleştirilebileceği, pikniklerin yapılabileceği sosyal donatılar içermektedirler; fakat söz konusu sosyal donatılar “tüketim ihtiyacını” karşılamadıkları için çevrede bulunan alışveriş merkezleri önem kazanmaktadır.

Sosyalleşme, tüketimin metalarından birine dönüşmüştür. Sosyalleşme biçimleri, paketlenerek alışveriş merkezlerinin içine yerleştirilmektedir. Bu paktlerin tüketimi de statü sembolü olması sebebiyle, bir tür ritüel olarak gerçekleştirilmekte; toplum hayatında kamusal olarak var olmayı da sağlamaktadır.

Kültürel, sosyal, biyolojik her türlü tüketim ihtiyacı alışveriş merkezlerinde karşılanmaktadır. Çalışma kapsamında ilgilenilen nokta ise; Tepeüstü Bölgesi’ndeki Meydan AVM’nin söz konusu tüketim ihtiyaçlarını, sosyalleşme ihtiyacıyla birlikte karşılarken; bunu fiziksel ya da sosyal sınırlar oluşturmada gerçekleştirmesidir. Söz konusu alışveriş merkezinin, bir arayüz örneği olarak değerlendirilebilmesinin en önemli nedeni; toplumun farklı kesitlerinden kullanıcıları, “başka sınırlar içerisine sokmadan”, aynı mekanda buluşturması ve etkileşime girmelerini sağlamasıdır. Tüketim toplumunun bireyleri olan kullanıcıların, tüketme güdülerinin tatmin edilmesi için tasarlanan bu mekan, farklı kesitten kullanıcıların ortak paylaşım içerisinde olabileceği bir temsil oluşturmakta; yani iletişim için gerekli olan ortak dil inşaa edilmektedir.

4.3.2 Meydan AVM Arayüzünde Gerçekleşen Etkileşim Biçimleri

Arakesitlerin; farklı mimari biçimlenişlerdeki alt kentlerin ayrışma eğilimindeki kullanıcılarını, etkileşimli bir biçimde kesişimlerinin sağlamaları durumunda, arayüz özelliği gösterdikleri vurgulanmıştı. Meydan AVM; arakesit örneği olarak irdelenen Tepeüstü Bölgesi’nde, etkileşimli kesişimi sağlayan kentsel ölçekteki bir mimari öge olarak çalışma kapsamında ele alınmaktadır.

Kesişim sürecinin bileşenleri arasında etkileşimin tanımı yapılırken; etkileşime girecek kişilerin ya da grupların ortak bir eylem içerisinde olmaları ve bu eylemin her iki taraf üzerinde bir etkisi olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda, Meydan AVM’de farklı kullanıcılar arasında gerçekleşmekte olan etkileşim biçimleri değerlendirilecektir; böylelikle söz konusu mimari öğenin arayüz olma özelliği değerlendirilmiş olacaktır.

4.3.2.1 Aynı mekânın kullanıcısı olmak

Tüketilen ürünlerin, kullanıcılarının statülerini vurgulamalarında araç olarak kullanıldıkları daha önceki bölümlerde vurgulanmıştı. Farklı kullanıcılar için tasarlanan mekanlarda da aynı durum geçerliliğini korumaktadır. Konutlar , sınıflar arası statü farklılıklarının vurgulanmasında araç olarak kullanılan mekanlara bir örnektir. Alışveriş merkezleri gibi kamuya açık mekanlarda ise; farklı sınıflardan kullanıcılar, tükettikleri ürünler üzerinden statü farklılıklarını ortaya koymaktadırlar.

Şekil 4.25 : Meydan AVM’den bir görünüm

Çalışma alanında irdelenen Meydan AVM’nin mimari biçimlenişi, sınırları dışlayan bir niteliktedir. Böylelikle aynı mekanı tüketen, yani aynı mimari öğenin kullanıcısı olan kişiler arasındaki farklılıklar bulanıklaşmaktadır. Söz konusu kullanıcılar, yaşam alanlarının yan yana geldiği durumlarda sınırlara ihtiyaç duyarken ve farklı mekanların kullanıcıları olduklarını vurgulama ihtiyacı hissederken; benzer sosyalleşme ihtiyaçları sebebiyle aynı mekanın kullanıcısı olmayı tercih etmektedirler. Aynı ürünün (mekan bir mimari ürün olarak değerlendirilmektedir), kullanıcısı olmak da en azından o mekandayken; aynı bütünün ve temsil ediliş

biçiminin parçası olmayı beraberinde getirmektedir. Şekil 4.25'te Meydan AVM'nin açık alanlarında boş zamanlarını geçiren kullanıcılar görülmektedir.

Arayüz olarak irdelenen örnekte, toplumun farklı kesitlerinden kişiler, benzer donatıların tüketicisi olmaktadır. Bilişim alanında tariflenen arayüz kavramından bahsedilirken, arayüz tasarımlarının etkileşimi iyileştirmek adına, yeniden gözden geçirildiği ve iyileştirildiğine vurgu yapılmaktaydı. Arayüzün kentsel ölçekte bir mimari öge örneği olarak değerlendirilen Meydan AVM'nin mimari temsili de aynı şekilde, konut alanlarında ayrışma eğilimindeki kullanıcı grupları arasındaki etkileşimi iyileştirecek şekilde düzenlenmiş olduğu söylenebilir.

Şekil 4.26 : Meydan AVM'den görünüm

Benzer fonksiyonu içeren diğer mimari örneklerin aksine, söz konusu tüketim mekanı, fiziksel ve sosyal sınırlar oluşturmamakta; böylelikle mekanda ve sosyal yaşantıda görülmekte olan ayrışma, bu örnek için geçerli olmamaktadır. Şekil 4.26 ve 4.27'de Meydan AVM'nin mimari temsil biçiminin gözlenebileceği fotoğraflardan da mekanın sınır oluşturmayan biçimlenişi görülmektedir.

Şekil 4.27 : Meydan AVM'den bir görünüm

4.3.2.2 Ortak eylem içerisinde olmak

Meydan AVM'nin arayüz olarak etkileşim sağlama biçimlerinden biri de farklı mimari öğelerle temsil edilen ve yaşama alanlarında ayrışma eğilimindeki kullanıcı kitlelerini ortak bir eylemin içerisine sokacak bir mimari öğe olmasıdır.

Şekil 4.28 : Meydan AVM'deki donatılara örnekler

Şekil 4.29 : Meydan AVM'de açık alanlarda bulunan donatılar

Söz konusu alan; çocukların boş vakitlerini geçirebilecekleri donatılara sahiptir ve bu donatılara ulaşmak için hiçbir fiziksel engel ya da sınır bulunmamaktadır. Şekil 4.28 ve şekil 4.29'da meydandaki bu donatılar incelenebilir. Şekil 4.30'dan Meydan AVM'nin genel yerleşimi ile ilgili bilgi edinmek mümkündür. Proje “çevresi ile

birlikte gelişen şehir meydanı” kavramı üzerinde kurgulanmıştır (URL-10). Mekana ismini veren “meydanda” farklı kullanıcı gruplarından ailelerin çocukları, aynı donatılardan faydalanarak, aynı boş zaman geçirme faaliyetinin parçası olmaktadır.

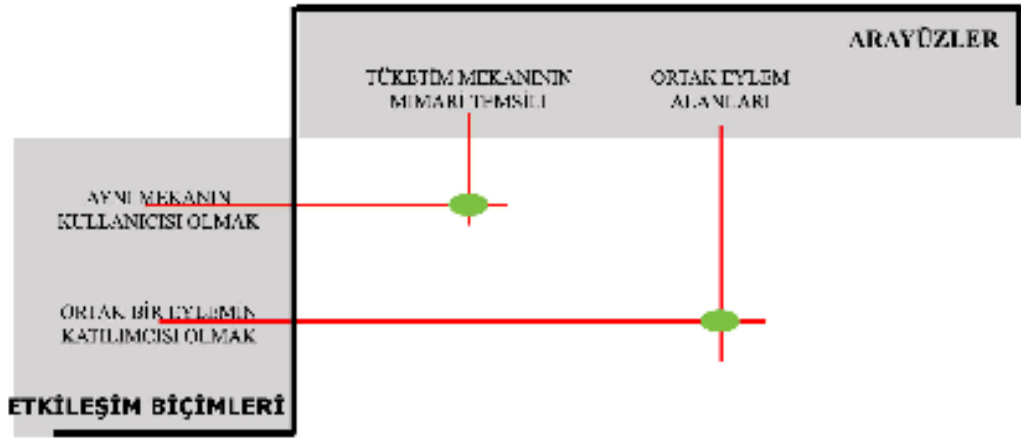

Şekil 4.30 : Meydan AVM’nin genel görünümü (URL-10)

Aynı eylemin parçası olmak, yalnızca çocuklar için geçerli olmamaktadır. Söz konusu mekanın içindeki açık hava alanlarında, tanıtım amaçlı gösteriler yer almakta ve bu gösteriler esnasında farklı kültürel, sosyal ekonomik niteliklere sahip kullanıcılar, aynı sosyal faaliyetin içerisinde yer almakta ve ondan faydalanmaktadır.

Sonuç olarak; farklı alt kent morfolojilerinin ve bunların kullanıcı kitlelerinin kesiştiği bir arakesit alanı olan Tepeüstü Bölgesi’nde, ayrıışan kullanıcı gruplarının tüketim fonksiyonu odağında kişisel ve grup sınırlarının dışına çıktıkları görülmektedir. Tüketim ihtiyacı sosyalleşme ihtiyacının da karşılandığı alanlarda giderildiği için; söz konusu kullanıcı kitleleri, tüketim mekanlarında etkileşime geçmektedirler. Tepeüstü Bölgesi’nde etkileşimi sağlayan ve bu sebepten ötürü de arayüz olarak değerlendirilen Meydan AVM, mimari biçimlenişinden ötürü etkileşimli bir kesişim sürecini başlatabilmektedir. Meydan AVM’nin mimari kurgusu ve temsili ile ilgili örnekler üzerinden, söz konusu arayüz alanında farklı kullanıcı grupları arasında ne şekilde bir etkileşimin gerçekleştirildiği ortaya konmuştur. Örneklerle anlatılan etkileşim biçimleri, Şekil 4.31’deki etkileşim

biçimi- arayüz matrisinde bir araya getirilmiştir. Tüketim mekanının sınır oluşturmayan mimari temsili; konut alanlarında ayrışma eğilimindeki kullanıcı gruplarının, aynı mekanın kullanıcısı olmalarını sağladığı görülmektedir. Böylelikle konut alanlarında sınırlar kontrol edilebilir bir iletişim düzeyi elde etmek isteyen kullanıcı grupları, kişisel/ grupsal sınırların dışına çıkarak farklı kullanıcı grupları ile etkileşime geçmeyi tercih etmektedirler. Tüketim mekanında, sosyal ihtiyaçların da giderilebileceği ortak eylem alanlarının oluşturulması, söz konusu kullanıcı gruplarının ortak bir eylemin parçası olmalarını sağlayan önemli etmenlerden biri olmaktadır.

Şekil 4.31 : Etkileşim biçimi- Arayüz Matrisi

5. SONUÇLAR VE TARTIŞMA

Metropoldeki dönüşüm süreçleri, mimari tasarım alanında analiz edilmeye çalışılırken; başka bilim alanlarında üretilen terimlere ve kavramlara başvurulduğu görülmektedir. Farklı bilimlerde izlenen, farklı araştırma ve analiz yöntemleri; üretildikleri bilime özgü terimlerle birlikte mimari tasarım alanına aktarılmaktadır. Bu durum; geleneksel yöntemlerin, küresel etmenler çerçevesinde dönüşen metropollerdeki dönüşüm süreçlerinin analizinde, yetersiz kalmasından kaynaklanmaktadır. Çalışma kapsamında; mimari tasarım alanına, farklı bilim alanlarından aktarılan arakesit ve arayüz terimlerinin tanımlanmasının nedeni; söz konusu terimlerin metropoldeki yeni oluşumların ve olguların açıklanmasında sıklıkla kullanılmasından ileri gelmektedir. Bir terimi üretildiği bilim alanı dışındaki bir alanda kullanırken; ilk anlamından uzaklaşma ve terime gerçek anlamının dışında yeni anlamlar yüklenmesi söz konusu olmaktadır. Bu durum sonucunda da terimde anlam kaymaları ve yanlış kullanımlar gündeme gelmektedir. Araştırmada arakesit ve arayüz terimleri mimari tasarım alanında yeniden tanımlanırken; terimlerdeki anlam kaymalarının önlenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma çerçevesinde arakesit; metropolün heterojen kullanıcı kimliğine hitap eden, farklı morfolojilerdeki mimari ürünlerin karşılaşma mekanı olarak örneklenerek; söz konusu örnek üzerinden, arayüz ve sınır kavramları mimari tasarım alanında yeniden tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar ışığında, arakesit mekanı olarak örneklenen Tepeüstü Bölgesi'nde gerçekleşen dönüşüm süreçleri ve bu sürecin mimari öğeler aracılığıyla günlük yaşantıya ne şekilde yansıdığı gözlemlenmiştir. Araştırmada gerçekleştirilen bu alan çalışması; arakesit, arayüz ve sınır kavramlarının, mimari tasarım alanında yapılacak bir analizde, ne şekilde kullanılacağına dair örnek teşkil etmesi bakımından önemlidir.

Alan çalışması sonucunda ürün ölçeğinde okumalar yapılmıştır. Arakesitlerde kesişim sürecinin irdelenmesi sonucunda, ürün ölçeğinde yapılan okumalarda şu sonuçlar ön plana çıkmaktadır :

-Arakesitte gerçekleşen kesişim sũrecinin niteliği; kesişen mimari ȃğelerle sunulan kentsellik ve yaşam biçimi ile doğrudan ilintilidir.

-Farklı mimari kimliklere ve biçimlere sahip alt kentler; hedef ve dolaylı kullanıcılar arasındaki iletişimin niteliğine etkimektedir.

-Sınırlaşma olgusu; metropolũn heterojen kullanıcı kitlesine cevap verebilmek adına ũretilen farklı alt kent modellerinin karşılaştığı ve ayrıştığı konut alanlarında gȃrũlmektedir.

-Konut alanları olarak kullanılan alt kentler, kullanıcılarını ayırışmaya yȃnlendirmektedir . Bu tip ayrışan alt kent alanlarında, sokak gibi kamusal alanlar kamusallıklarını yitirmektedirler.

-Sokak gibi kamusal alanların gȃrevini; tũkretim mekanları ũstlenmiřtir. Tũkretim mekanları mimari biçimlenişleri ile sosyal ya da fiziksel sınır oluşturmadıkları zaman, kamusallık gȃrevini yerine getirebilmektedirler.

-Tũkretim mekanlarının arayũz ȃrneęi olarak ȃne çıkmaları ve kamusal alan ȃzellięi gȃsterebilmeleri; metropollerde kamusallığın yaşanma biçiminin değişmesi ve tũkretme eyleminin sosyalleşme ile ȃrtũřũr hale gelmesi ile ilintilidir.

-Arakesitlerde karşılaşarak ayrışan kullanıcı grupları arasındaki farklılıkların; çatışma boyutuna ulaşmadan kontrol edilebilir bir boyutta kalabilmesi için yitirilen kamusal alanların (sokak, meydan, Pazar, ocuk parkı), yeniden işlevli hale gelmelerini sağlayacak tasarım dũzenlemelerinin yapılması ya da kamusallık fonksiyonunun başka mekanlarla gerçekleştirilmesi gerekmektedir.

Arakesit, arayũz ve sınır kavramlarının ȃrneklenerek tanımlandığı bu çalışmadan hareketle bir tũr geri bildirim mekanizması oluşturulması sağlanabilir. Sȃz konusu geri bildirim mekanizması mimarların, bir ũrũn tasarlariken tasarladıkları ũrũn ile ne tũr iletişim/etkileşim ortamları oluşturduklarını gȃzlemeleri ve arakesitlerden bu gȃzlemleri yaparken faydalanmalarıyla oluşturulabilir. Metropol içersinde bir noktada belirli bir kullanıcı kitlesi için ũrũn tasarlanırken, o ũrũnũn ũst sistemle ve ũrũnũn dolaylı kullanıcıları ile kuracağı etkileşim, bu değerlendirme yȃntemi ile gȃzlemlenebilir. Mimari ũrũnũn metropolũn mimari kimliğine etkisi, hedef kullanıcılarının toplumun diğer kesimi ile etkileşimlerine katkısı, ũrũnũn arayũz ya da sınır oluşturma niteliklerine gȃre incelenebilir. Tasarım sũrecinde bu tũr bir gȃzlemin yapılabilmesi; aynı mekãnda bundan sonra da pek çok kez karşı karşıya

gelecek olan farklı gruplar arasındaki etkileşimin, ayrışma ile sonlanmasını önleyebilir ya da ayrışmanın boyutunun çatışma boyutuna ulaşmadan, kontrol edilebilir bir düzeyde kalmasını sağlayabilir.

Sonuç olarak, metropolde farklı konut morfolojileri ile temsil edilen kullanıcı gruplarının arakesitlerdeki kesişim biçimleri; arakesit, arayüz ve sınır kavramlarının tanımlanması aracılığıyla analiz edilmiş; böylelikle mimari tasarım alanında sıklıkla kullanılan bu terimlerdeki anlam kaymaları önlenmek istenmiştir.

KAYNAKLAR

- Adam, M. B. ve Mury, G.,** 1965. *Kapitalist Toplumda Sınıflar*, s.65, Sosyal Yayınlar, İstanbul
- Akın, Ö.,** 1982. *Representation and Architecture*, Information Dynamics Inc., Maryland, USA.
- Apple Com. Inc.,** 1997. *Macintosh Human Interface GuideLines*, Addison-Wiley Publishing Company,
- Aydın, K.,** 1981. *Türk Dil Kurumu: Bilişim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara
- Bayazıt, N.,** 1982. *Planlama ve Tasarlamaya Katılma (Participation to Planning and Design)*, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi, İ.T.Ü. Matbaası, İstanbul
- Berner, E.,** 2005. *Mekân Kültür İktidar*. A.Öncü,P.Weyland içinde “Metropol İkilemi: Küresel Toplum, Yerellikler ve Manila’da Kent arazisi için Yürütülen Mücadele (s.137-163),İletişim Yayınları,İstanbul.
- Bilsel, C.,** 2004. Yeni Dünya Düzeninde Çözülen Kentler Ve Kamusal Alan: İstanbul'da Merkezkaç Kentsel Dinamikler Ve Kamusal Mekan Üzerine Gözlemler, 15. Uluslararası Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 3. Uluslararası Kentsel Tasarım Kongresi, İstanbul, 26-28 Mayıs.
- Denning, P. J. ve Metcalfe R. M.,** 1997. *Beyon Calculation: The Next Fifty Years of Computing*, s. 153-154, s 302-307 Springer-Verlag, New York,
- Dripps, R. D.,** 1997. The first house, myth, paradigm and the task of architecture, The MIT Press,London, 48.
- Erder, S.,** 2001. *İstanbul’ Bir Kondu Ümraniye*, s. 25, 40, İletişim Yayınları, İstanbul
- Fairchild, H. P.,** 1964. *Dictionary of Sociology*, Adams and Co., New Jersey.
- Görz, G. ve Nebel, B.,** 2003. *Yapay Zeka*, İnkılap Yayınevi
- Güney, Z.,** 2009. Güvenlikli Sitelerde Oturmak Yeni Bir Statü Simgesi Haline Geldi. Alındığı tarih 18 Ağustos 2009, <http://www.arkitera.com/s177-guvenlikli-sitelerde-oturmak-yeni-bir-statü-simgesi-haline-geldi.html>
- Güvenç, M.,** 1998. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. Y. Sey içinde, Beş Büyükşehirde Statü- Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma:İlişkisel Çözümlemeler (s. 115-139), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Harvey, D.,** 1973. *Sosyal Adalet ve Şehir*. Metis Yayınları, İstanbul

- Homans, G.**, 1968. The Study of Groups, *Encyclopedia of Social Sciences*, Vol6.(s.259-265)
- Işık, O., ve Pınarcıoğlu, M.**, 2001. *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayıncılık, İstanbul
- Johnson, S. R.**, 1997. *Interface Culture*, Basic Books, San Francisco.
- Karwowski, W.**, 2001. *International encyclopedia of ergonomics and human factors*, Taylor & Francis, New York
- Keleş, R.**, 2006. *Kentleşme Politikası*, s.327, Çevre Dizisi, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul
- Keyder, Ç.**, 2000. *İstanbul Küresel ile Yerel Arasında*. Ç.Keyder."Arka Plan"(s.9-43), Metis Yayınları, İstanbul.
- Kıray, M.**, 1982. *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık*. Y. Sey içinde, Az Gelişmiş Ülkelerde Metropolitenleşme Süreçleri (s. 99-107), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- Korkmaz, Z.**, 2003. *Türk Dil Kurumu: Gramer Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara
- Köksal, S.**, 1990. *Sosyal Demokrat Belediye Başkanları ve Gecekondu*. TÜSES, İstanbul.
- Kurtuluş, H.**, 2005. *Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir*. H. Kurtuluş içinde, İstanbul'da Kentsel Ayrışma (s. 77-127), Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- McCullough, M.**, 1998. *Abstracting Craft: The Practiced Digital Hand*, MIT Press
- Mitchell, W. J. ve McCullough, M.**, 1994. *Digital Design Media*, John Wiley & Sons Inc, Canada
- Ozankaya, Ö.**, 1975. *Türk Dil Kurumu: Toplumbilim Terimleri Sözlüğü*, TDK Yayınları, Ankara.
- Öncü, A.**, 2005. *Mekân, Kültür, İktidar: Küreselleşen Kentlerde Yeni Kimlikler*, İletişim Yayınevi, İstanbul
- Özden, P.P.**, 2008. *Kentsel Yenileme*, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul
- Pak, B.**, 1990. *Dijital Ortam Mimari Ortam Ara Kesitinde Bir Tasarım Modeli*, İstanbul Üniversitesi Matbaası, İstanbul
- Ragin, C. C.**, 1994. *Constructing Social Research: The Unity and Diversity of Method*, s. 55-76 Pine Forge Press, Thousand Oaks.
- Sassen, S.**, 1996. *Globalization and Its Impact on Cities*, Public Culture, 8 (2)
- Savage, M. ve Warde, A.**, 1993. *Urban Sociology, Capitalizm and Modernity*, Mcmillan Press, Londra
- Sayar ve Süer**, 2004. Kentsel Mekân: Küreselleşme Sürecinde Konut Alanlarının Oluşumu ve Kentsel Mekâna Etkileri... *Mimarlık dergisi*, Eylül-Ekim2007, sayı319, İletişim yayınları, İstanbul
- Simon, H. A.**, 1996. *The Sciences of The Artificial*, MIT Press, Massachusetts.

- Smith, N.**, 1996. *The New Urban Frontier*, Routledge, Londra
- Stone, D. L., Stone, D., & Jarrett, C.**, 2005. *User interface design and evaluation*. NewYork: Morgan Kaufmann.
- Stringer, P. A.**, 1975. *Rationale for Participation* içinde “Design Participation” s.26-29, Academy Editions,Londra
- Şen, B.**, 2005. *Soylulaştırma: Kentsel mekânda yeni bir ayrışma biçimi*. H. Kurtuluş içinde, İstanbul'da Kentsel Ayrışma (s. 127-161). Bağlam Yayıncılık, İstanbul
- Tekeli, İ.**, 1969. *Sosyal Sistemler, sosyal Değişme ve Yerleşme Yapısı*, İstanbul Teknik Üniversite matbaası, İstanbul
- Türk Dil Kurumu (TDK)**, 1998. *Büyük Türkçe Sözlük*, TDK Yayınları, Ankara.
- Uçar, Ö. M.**, 2006. Sınır kavramına mekânsal bir yaklaşım: Bahçelievler örneği,*itü dergisi/a mimarlık,planlama, tasarım*,Eylül 2006, cilt5,sayı 2,İstanbul.
- Url-1**<<http://www.umraniye.bel.tr/bpi.asp?caid=238&cid=287>>, alındığı tarih 22.02.2009.
- Url-2**<http://www.arkitera.com/haber_19391_meydan-alisveris-merkezi-acildi.html>, alındığı tarih 15.01.2009.
- Url-3** < <http://www.selviceevler.com/>>, alındığı tarih 15.01.2009.
- Url-4**<<http://www.umraniye.bel.tr/mahalleharitasi.asp?caid=754>>, alındığı tarih 25.03.2009.
- Url-5**<<http://www.gazeteparc.com/h38476-ket10-istanbul-haritasini-acip-yerini-bilmedigim-arazileri-satin-alarak-bugunlere-geldim.html>>., alındığı tarih 20.02.2009.
- Url-6**<<http://www.agaoglu.com.tr/tr/02faaliyetalanlari/insaat.asp>>, alındığı tarih 20.02.2009.
- Url-7**<<http://www.arkitera.com/h16066-tepeustu-anadolunun-maslaki-oluyor.html>>, alındığı tarih 18.01.2009
- Url-8**<<http://www.umraniye.bel.tr/mahalleharitasi.asp?caid=754>
- Url-9**<<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=etkile%FEim&ayn=tam>,
- Url-10**<http://www.arkitera.com/haber_20759_marshall-dan-2008-egitim-atagi.html, alındığı tarih 02.03.2009
- Url-11**< <http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=arakesit&ayn=tam> alındığı tarih 10.05.2009
- Url-12**<<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=ara+kesit&ayn=tam> >, alındığı tarih 10.05.2009
- Url-13**<<http://tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=s%FDn%FDr&ayn=tam>>, alındığı tarih 10.05.2009

ÖZGEÇMİŞ

1984 yılında İstanbul’da doğan İkbâl Elif Dirik, ilköğrenimini Yeşilbahar İlköğretim Okulu’nda, orta öğrenimini ise Kadıköy Anadolu Lisesi’nde tamamlamıştır. 2003 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nde lisans öğrenimine başlamış ve 2007 yılında bu bölümden mezun olmuştur. Aynı yıl içerisinde İstanbul Teknik Üniversitesi Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programına başlamıştır. Yüksek lisans eğitimine devam ederken; gerek iç mimarlık gerekse mimarlık alanında çalışmalar yürüten ofislerde, mimarlık mesleğini profesyonel alanda da sürdürmektedir.